

Tha beairteas de stuth air do starsaich
bhom faod thu ionnsachadh. Le bhith
a' dol a-mach a rannsachadh am baile
is na togalaichean a tha ann, gheibh
sgoilearan an cothrom sgilean agus
beachdan a leasachadh a bhios
feumail thar raon fharsaing de
chuspairean sa chlàr-teagaisg.

A' SGRÙDADH DUALCHAS AIR DO STARSAICH

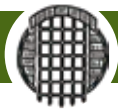
Fiosrachadh do thidsearan

IONNSACHADH

A' SGRÙDADH LÀRAICH EACHDRAIDHEIL: ÀITEAN

Clàr-innse

P2

A' cleachdadh an stòrais seo

P3

Alba Aosmhor agus an àrainn thogte

P4

Taic do ionnsachadh is teagasg

P7

Dòigh-obrach thar a' churraicealam

P10

A' ceangal cuairt ri obair-clasa

P12

A' sgrùdadh do sgoil

P16

A' sgrùdadh do shràid

P26

A' sgrùdadh do bhaile

P35

Cùis-rannsachaidh: Thòisich e le rèile

P37

Àitean a dh'fhaodar a thadhal

P38

Stòrasan eile

A' cleachdadh an stòrais seo

Tha an stòras seo a' dèiligeadh gu sònraichte ris an àrainn thogte, an dualchas a tha air do starsaich fhèin– sràidean, taighean, sgoiltean, cuimhneachain-cogaidh. Aithnichear cuid dhiubh mar phàirt de ar dualchas. Ach, tha e furasta dìmeas a dhèanamh air rudan eile, mar àirneis-sràide agus taobh a-muigh bhùithtean.

Faodaidh rannsachadh, air an àrainn thogte a tha air do starsaich, ionnsachadh a bhrosnachadh thar grunn raon den churraicealam agus is urrainn dha uail is ùidh a ghintinn sna sgoilearan sa choimhearsnachd aca fhèin a thaobh an là an-diugh is an là an-dè. Agus, tha e saor agus an-asgaidh a bhith a' dol a-mach don àrainn ionadail!

Tha an stòras seo air a dhealbhadh do thidsearan bun-sgoile, ged a bhios cuid den stuth agus de cheanglaichean freagarrach do thidsearan aig ceann shìos na h-àrd-sgoile. Tha e ag amas air cùl-fhiosrachadh a thoirt seachad air nithean a chithear gu tric air togalaichean a tha mun cuairt, gus sealltainn mar a dh'fhaodas an àrainn thogte cuideachadh ann a bhith a' libhrigeadh taobhan den churraicealam, mar eisimpleir matamataig ann an suidheachadh sònraichte, a' toirt cothrom do sgoilearan agus tidsearan an stòras luachmhor seo a rannsachadh tro eachdraidh, cànan, ceòl agus dràma.

Dealbh còmhdaich: An seòrsa doras a tha cumanta sa Bhaile Ùr Georgian, pàirt de Làrach Dhualchas na Cruinne, Dhùn Èideann

Aon de na sràidean as ainmeile san t-saoghal, Sràid a' Phrionnsa, Dhùn Èideann a tha a' dol eadar An t-Seann Bhaile agus Am Baile Ùr.

Alba Aosmhor agus an àrainn thogte

Tha togalaichean eachdraidheil a' cur ri sealladh-tìre na h-Alba. Tha iad a' cuideachadh ann a bhith a' cruthachadh caractar sònraichte ar bailtean beaga is mòra agus ar cathair-bhailtean agus nan eisimpleirean air caochladh chleachdaidhean is amannan. Is e Alba Aosmhor am buidheann riaghaltais air a bheil uallach airson a bhith a' dìon na h-àrainneachd thogte eachdraidheil seo.

Tha an àrainn thogte eachdraidheil air a dìon gu laghail ann an grunn dòigh:

• Carraighean Clàraichte

Tha na làraichean as cudromaich air an clàradh mar 'Carraighean Clàraichte'. Is iad sin làraich eachdraidheil a tha sònraichte gu nàiseanta agus tha dìon orra fon lagh. Tha mu 8,000 dhiubh sin ann, a' gabhail a-steach chaistealan, dhùin, làraich ro-eachdraidheil agus eadhoin làraich mara.

Dh'fhaodadh tu a bhith fortanach fear dhiubh sin a bhith na do sgìre fhèin – thoir sùil air làrach-lìn Alba Aosmhor (www.historic-scotland.gov.uk). Tha Alba Aosmhor a' coimhead às dèidh agus a' rianachd 345 de na carraighean-cuimhne sin.

Tha Seirbheisean Foghlaim Alba Aosmhor a' toirt taic do chuirtean gu mòran de na làraich sin le bhith ag ullachadh stòrasan agus tachartasan airson sgoiltean, faic làrach-lìn Alba Aosmhor airson tuilleadh fiosrachaidh. Tha cuairtean do bhuidhnean foghlaim fo iùil tidseir a tha air an cur air dòigh ro-làimh an-asgaidh airson a' mhòr chuid de làraich Alba Aosmhor.

• Togalaichean Clàraichte

Tha mòran thogalaichean eile ann a tha cudromach gu h-eachdraidheil ach nach eil buileach cho comharraichte, agus tha mòran dhiubh ann an seilbh phrìobhaidich.

Gus togalaichean cudromach a shònrachadh agus gus an glèidheadh airson an ama ri teachd, bidh Alba Aosmhor ag ullachadh clàr de thogalaichean a bu chòir an dìon.

Tha togalaichean clàraichte a' gabhail a-steach taighean mòra, taighean cruide, taighean teanamaint, bogsaidhean poileis agus bun-sgoiltean, agus eadhoin drochaidean is ìomhaighean.

Tha trì seòrsachan de thogalaichean clàraichte ann:

- Clàr-A: togalaichean a tha cudromach gu nàiseanta no gu h-eadar-nàiseanta, a thaobh ailtireachd no eachdraidh.
- Clàr-B: togalaichean a tha cudromach gu roinneil, no eisimpleirean susbainteach de dh'àm, stoidhle no seòrsa sònraichte.
- Clàr-C: togalaichean a tha cudromach gu h-ionadail; eisimpleirean nach eil cho susbainteach de dh'àm, stoidhle no seòrsa sònraichte.

Dh'fhaodadh gu bheil grunn togalach clàraichte san sgìre agad fhèin. Faodaidh tu stòr-dàta nan togalaichean clàraichte air fad ann an Alba a sgrùdadh aig www.historic-scotland.gov.uk/index/heritage/historicandlistedbuildings.htm

• Sgìrean glèidhteachais

Tha còrr air 600 sgìre glèidhteachais ann an Alba, sgìrean le ùidh shònraichte a thaobh eachdraidh no ailtireachd, le caractar sònraichte a tha daoine airson a dhìon. Dh'fhaodadh an làrach san fharsaingeachd a bhith a' cheart cho cudromach don caractar sin ris na togalaichean fa leth. Tha a' mhòr chuid de sgìrean glèidhteachais ann am bailtean mòra no ann an cathair-bhailtean, ach tha grunn ann am bailtean beaga cuideachd. Is ann aig ùghdarrasan ionadail a tha an dleastanas a' comharrachadh sgìrean glèidhteachais is chan ann aig Alba Aosmhor.

• Làraich Dualchas na Cruinne

Is e àite a tha ann an Làrach Dualchas na Cruinne a tha air a liostadh leis na Dùthchannan Aonaichte (UNESCO) mar làrach aig a bheil 'cudromachd chultarail no nàdarra do dhualchas chumanta a' chinne-daonna'. Tha còig Làraich Dualchas na Cruinne an Alba: Hiort; Seann Bhaile agus Baile Ùr Dhùn Èideann; Cridhe Linn Ùr na Cloiche Arcaibh; Lannraig Ùr, agus Balla Antonine.

Tha Alba Aosmhor a' co-obrachadh le buidhnean eile gus dèanamh cinnteach gu bheil na làraich air an 'dìon, an glèidheadh agus air an taisbeanadh fa chomhair nan linntean a tha ri teachd'. Ma tha thu a' fuireach ann no faisg air aon de na làraich sin, tha fìor dhualchas bheairteach agad air do starsaich fhèin.

Taic do dh'ionnsachadh is teagasg

Curraicealam airson Sàr-mhathais

Cuidichidh pròiseact a tha a' coimhead ris an dualchas thogte ionadail ann a bhith a' leasachadh sgilean is eòlas sna ceithir comasan a tha sa Churraicealam airson Sàr-mhathais:

A' toirt air adhart luchd-ionnsachaidh soirbheachail tro bhith

- a' tabhann deagh cho-theacsa airson ionnsachadh stèidhichte air eòlas thar grunn raon den churraicealam.

A' leasachadh misneachd anns na sgoilearan le bhith

- a' leasachadh sgilean beatha, mar mothachadh, tomhais, togail-dheilbh agus comas air mapaichean a mhineachadh.
- a' toirt chothroman airson taisbeanadh a dhèanamh do dhaoine eile.

A' leasachadh saoranaich chùramach tro bhith

- a' brosnachadh sgoilearan spèis a ghabhail san àrainn ionadail agus a bhith mothachail air an dleastanasan catharra
- a' brosnachadh sgoilearan gus barrachd tuigse a bhith aca san àrainn thogte ionadail.
- a' toirt an aire air cho cudromach 's a tha beul-aithris agus eòlas dhaoine a tha nas sine do chomann sòisealta an là an-diugh.

A' leasachadh com-pàirtichean èifeachdach tro bhith

- A' toirt cothrom do sgoilearan na dh'ionnsaich iad a chur fa chomhair na coimhearsnachd ionadail
- A' leasachadh tuigse nan sgoilear air pròiseas dealbhaidh thogalaichean agus prionnsabalan deagh ailtireachd
- a' brosnachadh sgoilearan a bhith a' clàradh agus a' cur an cèill am beachdan an dèidh dhaibh làrach a sgrùdadh
- A' toirt chothroman do sgoilearan a bhith an sàs ann a bhith a' leasachadh an àrainn ionadail

Ionnsachadh a-muigh

Tha An Curraicealam airson Sàr-mhathais a' tabhann chothroman mìorbhaileach air ionnsachadh tro bhith a' dol a-mach gu coille, sràid baile mòr, no togalach eachdraidheil. Tha an stiùireadh bho Foghlam Alba mu ionnsachadh a-muigh a' moladh:

Tha ionnsachadh a-muigh a tha air a chur ri chèile gu math a' cuideachadh ann a bhith a' leasachadh sgilean ceasnachaidh, meòrachaidh is breithneachaidh a tha feumail don chloinn is don òigridh gus coinneachadh ri dùbhlain sòisealta, eaconamach is àrainneachdail san 21mh linn. Tha ionnsachadh a-muigh a' toirt cothrom don chloinn is òigridh ceanglaichean a dhèanamh ris an t-saoghal nàdarra, ris an àrainn thogte is ris an dualchas is a' chomann shòisealta againn, agus a' brosnachadh ùidh annta a mhaireas fad am beatha, co-cheangailte ris a' bhlàr a-muigh an Alba.

Tha na luachan a tha aig cridhe a' Churraicealam airson Sàr-mhathais a' fighe gu math ris na prìomh chon-cheapan a thaobh ionnsachadh a-muigh. Tha dùbhlain, toileachas, iomchaidheachd, doimhneachd, leasachadh den phearsa agus ionnsachadh a tha a' gabhail a-steach dàn-ghnìomhan aig cridhe ionnsachadh a-muigh. Tha an àrainneachd a' misneachadh luchd-obrach is sgoilearan a bhith a' tuigsinn a chèile ann an dòigh diofraichte, a' brosnachadh càirdeas agus a' leasachadh fèin-mhothachadh agus tuigse air daoine eile.

An Curraicealam airson Sàr-mhathais tro Ionnsachadh A-muigh, 2010

Sgoilearan a' faicinn obair-iarainn sgeadaichte Steòrnabhaigh is iad air chuairt tron bhaile.

Tha Foghlam Alba a' comharrachadh nam buannachdan do thidsearan a tha a' dèanamh feum den àrainn ionadail:

Le bhith a' cleachdadh na sgìre mun cuairt an t-suidheachaidh ionnsachaidh àbhaisteach gheibhear cothroman air leudachadh agus doimhneachadh ionnsachadh nan sgoilear. Le bhith a' cleachdadh na sgìre mun cuairt gheibhear air an ionnsachadh a thoirt a-mach às an sgoil gu suidheachadh sòisealta agus cultarail a tha diofraichte agus nas fharsainghe.

Mar eisimpleir, faodaidh rannsachadh den àrainneachd ionadail cothrom a thoirt do sgoilearan ionnsachadh mu thachartasan eachdraidheil a tha air cumadh a thoirt air a' chultar ionadail, air gnìomhachas, dealbh-tìre no nàdar. Ann am briathran eile, tha an sgìre ionadail na stòras, tha a' dèanamh cheanglaichean thar ionnsachadh agus a' ceangal mòran raointean den churraicealam ann an co-theacsa soilleir agus fìor.

... Faodar a dhol air chuairt gu tric gun mòran ullachaidh ro-làimh a thaobh measadh chunnartan agus bileagan a lìonadh. Le bhith a' tadhal gu tric air àite air a bheilear eòlach faodaidh sgoilearan an ìrean tuigse a dhaingneachadh.

An dualchas togte sa churraicealam

Faodaidh pròiseact a tha a' rannsachadh an dualchais togte ionadail cur ris na raointean a leanas den churraicealam thar gach ìre:

Cànain

Tro obair buidhne mar a bhios iad a' sgrùdadh an dualchais ionadail, bidh sgoilearan an sàs ann an còmhraidh, èisteachd is deasbad. Faodaidh iad na sgilean labhairt sin a chleachdadh ann an agallamhan no taisbeanaidhean.

Leasaichidh na h-eileamaidean rannsachaidh sgilean leughaidh aig grunn ìre, agus tha cothrom ann teacsaichean a chruthachadh airson grunn adhbhar nuair a bhios sgoilearan a' rannsachadh, a' taisbeanadh no ag innse mu na dh'ionnsaich iad mun dualchas ionadail. Faodaidh sgoilearan bòrd-sgeulachd, sgriobt no dealbh-chluich goirid a dhèanamh mu na prìomh eileamaidean san dualchas togte ionadail aca. Faodar seo fhiolmadh no dealbh a thogail dheth agus a dhèanamh na sgeulachd-dheilbh.

Na h-Ealain Chruthachail

Tro bhith a' rannsachadh an dualchas togte ionadail faodaidh sgoilearan iad fhèin a chur an cèill tro sgrìobhadh, togail dheilbh agus ealain lèirsinneach eile, ceòl agus dràma. Faodaidh iad an saoghal a-muigh a chlàradh agus an t-eòlas agus an tlachd a tha sin a cho-roinn tro thaisbeanadh cruthachail agus innleachdach. Tro bhith a' faighinn eòlas air an dualchas thogte, a bhith a' toirt sùil air is a' dèiligeadh ris, gheibhear cothroman a bhith a' leasachadh mothachadh air, agus misneachd ann an eileamaidean lèirsinneach, leithid loidhne, cumadh, dath, pàtran agus dèanamh ann an taghadh de mheadhanan is teicneòlasan. Faodaidh sgoilearan suathaidhean a dhèanamh de mhion-phuingean obair-iarainn no clachan, no a bhith a' cruthachadh dealbhan mòr-sgèile airson sgrìon-priontadh; pàtrain air obair-iarainn sgeadaichte a dh'fhaodadh a bhith na bhrosnachadh airson cairtean-puist no eadhoin airson seudraidh ionadail. Faodaidh sgoilearan obair-ciùil a dhèanamh mar fhreagairt air an àrainneachd, a dh'fhaodadh a bhith a' ruith tro raointean eile den chlàr-teagaisg cuideachd. Faodar beatha san àm a chaidh seachad a rannsachadh tro dhràma agus obair-cluich eile.

Tro bhith a' sgrùdadh agus a' measadh thogalaichean agus àirneis-sràide, leasaichidh sgoilearan mothachadh air ailtireachd agus dealbhadh agus a' bhuaidh a tha aige air ar beatha làitheil.

Sgoilearan ann an Steòrnabhagh a' sgrùdadh pàtran agus loidhne ann an obair-iarainn.

Eòlas Sòisealta

Tha e cudromach do chloinn is do dhaoine òga tuigse a bhith aca air an àite sa bheil iad a' fuireach agus air dualchas an coimhearsnachd. 'S urrainn dhan dualchas thogte doras fhosgladh do eachdraidh an coimhearsnachd fhèin. Tro bhith a' rannsachadh an dualchas thogte bidh e comasach do chloinn agus do dhaoine òga an tuigse air an t-saoghal a leasachadh le bhith ag ionnsachadh mu dhaoine eile agus an cuid luachan, ann an amannan, àitean agus suidheachaidhean eadar-dhealaichte, agus mun dòigh san deach an àrainn aca a chumadh. 'S e bhith a' cruthachadh agus a' mìneachadh mhapaichean na phrìomh eileamaid de sgrùdadh ionadail sam bith. Gheibh sgoilearan cothroman a' coimhead às dèidh an sgìre ionadail agus a bhith a' brosnachadh dhaoine eile seo a dhèanamh cuideachd.

Teicneòlasan

Le bhith a' cleachdadh teicneòlasan diofraichte faodaidh sgoilearan tuilleadh ionnsachadh mun dualchas thogte ionadail aca agus nithean a dhèanamh na lùib. Faodaidh eadhoin na sgoilearan as òige dealbhan no film a thogail den dualchas ionadail. Faodaidh sgoilearan nas sine bathar-bog mar Future Lab's Create-A-Scape (www.createascape.org.uk) a chleachdadh gus cuairt iomamheadhanach a chruthachadh den àrainn ionadail. Faodaidh sgoilearan cur ri pròiseactan air-loidhne mar PlaceBook Scotland (www.placebookscotland.co.uk) is na nithean is toigh leotha mun sgìre ionadail aca a chlàradh. Tha obair dhen t-seòrsa sin a' cuideachadh sgoilearan a bhith a' togail misneachd agus sgilean gus teicneòlasan a chleachdadh an-dràsta agus san àm ri teachd.

Slàinte is sunnd

Tha a bhith a' sgrùdadh an àrainn thogte ionadail a' toirt do chloinn agus do dhaoine òga an cothrom eòlas fhaighinn air deagh bheatha fhallain agus chur-seachadan dhaibh fhèin. Le bhith a' dol an sàs san t-saoghal mhòr air an taobh a-muigh, bidh e nas fhasa do sgoilearan an eòlas is an tuigse, an sgilean is an comasan agus am beachdan a thoirt air adhart a bhios deatamach airson an sunnd corporra, faireachail is sòisealta.

Faodaidh sgoilearan dealbhan de sheallaidhean ionadail ullachadh mar chairtean-puist a reiceas iad.

Tha sgrùdadh den àrainn ionadail a' freagairt gu math air sgoiltean a tha ag amas air plana-siubhail ullachadh agus a' brosnachadh dhòighean nas seasmhaiche agus nas gnìomhaiche air siubhal chun na sgoile.

Matamataig

Tha sgrùdadh air an àrainn ionadail a' toirt cothrom a bhith a' dèanamh matamataig ann an co-theacsa. Tha a bhith a' dol an sàs ann am mapaichean a' leantainn gu gnìomhan a bhios a' gabhail a-steach tomhais is a bhith ag obrachadh le dealbhaidhean gu sgèile. Faodaidh an dàta a chaidh a chruinneachadh a bhith air a riochdachadh is air a mhion-sgrùdadh tro ghrafaichean no cairtean. Faodaidh sgrùdadh air tàidhlichean no pàtrain air togalaichean, taic a thoirt do cho-chothromachd, pàtran, is cumaidhean 2D agus 3D. Bidh sgoilearan ag obair air planaichean, àirdean agus earrannan an uair a bhithear a' sgrùdadh thogalaichean.

Iomairt

Tha sgrùdadh den dualchas togte air leth freagarrach do phròiseactan iomairt ionadail. Faodaidh sgoilearan cairtean-puist a dhèanamh a' cleachdadh dhealbhan no obair-ealain de phrìomh nithean bhon dualchas san àrainn ionadail. Faodar plana-gnìomhachais ullachadh is na cairtean-puist am margaideachd is an reic ann an ionadan ionadail. Faodar an t-airgead a thèid a thogail a chleachdadh gus cur ris an àrainn ionadail. Dh'fhaodadh pròiseactan-iomairt eile gabhail a-steach a bhith a' dealbhadh bileag fiosrachaidh mun sgìre ionadail airson luchd-turais, dealbhadh agus ullachadh gèam cheist mar 'Trivial Pursuits' mun sgìre mun cuairt, a' dealbhadh shearbhadairean-soithich le dealbhan ionadail.

Dòigh-obrach thar a churraicealam

Tha sgrùdadh den dualchas togte ionadail a' tabhann chothroman obrachadh gu farsaing thar a churraicealam. Tha na molaidhean a thaobh dhòighean-obrach agus thachartasan a tha air an liostadh gu h-ìosal a' gabhail a-steach nan raointean cuspair air duilleagan 5–6 agus gun dèilig iad cuideachd ri leasachadh seasmhach, saoranachas, ceanglaichean ris a' choimhearsnachd san fharsaingeachd agus iomairt.

Mus fhalbh sinn . . .

Mus tèid sibh a-mach air chuairt, iarr beachd nan sgoilear air na cunnartan a dh'fhaodadh a bhith romhpa. Iarr orra liosta a dhèanamh de riaghailtean 'Air an t-Sràid' gus am bi a' bhuidheann sàbhailte.

Dè a th' ann an dualchas?

Chan eil e furasta am facal 'dualchas' a mhìneachadh do sgoilearan. Faodar tòiseachadh le bhith a' cur nan sgoilear ann am buidhnean agus a' toirt seata an urra dhaibh de na h-aon dealbhan de dhiofar thogalaichean no nithean eile. Iarr orra na dealbhan a sheòrsachadh ann an dà earrann: 'feadhainn as fhiach a chumail airson an ama ri teachd' agus 'feadhainn nach fhiach an cumail'. Feuch ri measgachadh de sheòrsa togalach a chur fa chomhair nan sgoilear, feadhainn is toil le daoine agus feadhainn nach toil. Feadhainn mar pàirc-chàraichean, eaglais, ùrlar mosaic ann am bùth, caisteal, drochaid, na Pioramaidean, bloca flataichean ùra, tobhta taighe, teanamaint, agus cladh.

Dèan coimeas air na h-earrannan aca agus thoir orra na co-dhùnaidhean aca fhèin a' nochdadh. An uairsin bruidhinn mu carson as fhiach àite no nì a ghleidheadh. Thoir a-steach am facal 'dualchas' agus thoir mìneachadh iomchaidh air a shon.

Is e dualchas:

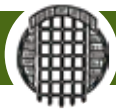
- rud a tha a' dol bho aon ghinealach gu ginealach eile (dh'fhaodadh am facal 'seilbh' no 'oighreachd' a bhith feumail an seo)
- togalaichean, àiteachan, no tachartasan a' togail air na làithean a chaidh seachad mar Làithean Gala, Common Ridings, *guising*, a' Challainn

Obair-iarainn sgeadaichte air teanamaintean.

Dh'fhaodadh ùidh a bhith aig sgoilearan a tha nas comasaiche bruidhinn mu cuin a tha rud a' dol bho bhith 'aosta' gu bhith na 'dhualchas'. Dh'fhaodadh iad cuideachd beachdachadh dè na nithean on là an-diugh a dh'fhaodadh a bhith cudromach san àm ri teachd.

Faighnich do na sgoilearan: 'Dè an dualchas ionadail a tha againne?' Ann am buidhnean, thoir orra liosta a dhèanamh de na nithean a tha iad den bheachd a tha nan dualchas. Cuidich iad a bhith a' beachdachadh air nithean nach urrainn dhaibh fhaicinn no fhaireachdainn a dh'fhaodadh a bhith mar phàirt den dualchas againn.

Mapaichean agus slighean

Tha map den àrainn ionadail na phrìomh eileamaid de sgrùdadh ionadail sam bith. Le taing do Googlemaps agus Streetmap, tha e a-nis furasta raon de mhapaichean a luchdachadh a-nuas.

Faodaidh mapa mòr air nach eil mòran ach sràidean a bhith aig teis-meadhan taisbeanadh san t-seòmar-sgoile agus faodaidh sgoilearan tuilleadh a chur ris mar a bhios am pròiseact a' dol air adhart. Faodaidh sgoilearan nas sine coimeas a dhèanamh eadar seann mhapaichean agus coltas na sgìre san là an-diugh. Ciamar agus carson a tha an sgìre air atharrachadh?

Iarr air na sgoilearan smaoineachadh air a h-uile nì air am a chì iad air an rathad dhan sgoil, ge b' ann air bus, carbaid, baidhc, no air an cois. Faodaidh iad seo a

Tha na h-uinneagan Georgian seo nan eisimpleir air pàtran agus co-chothromachd.

dhèanamh cuideachd aig deireadh pròiseact gus faighinn a-mach a bheil beachd diofraichte aig na sgoilearan air an àrainn ionadail an uair sin. Faodaidh cuairtean sgoilearan chun na sgoile a bhith air an clàradh ann an dòigh lèirsinneach air map-clasa den sgìre, a' cleachdadh dath no pàtran eadar-dhealaichte airson gach sgoilear. Dh'fhaodar sgoilearan am brosnachadh gus pìosan bàrdachd no ceòl a chruthachadh mun cuairt chun na sgoile.

Faodar notaichean agus dath a chur air na mapaichean gus rudan sonraichte a shealltainn: aois agus feum togalaichean, raointean glèidhteachais, togalaichean clàraichte, seòrsa taighean, msaa.

Dè tha diofraichte?

Seall seann dealbhan no pìosan film den àrainn ionadail (faic an làrach-lìn aig Scottish Screen Archive airson filmichean <http://ssa.nls.uk>). A bheil iad ag aithneachadh nan àiteachan? Dè a tha air atharrachadh? Dè nach eil air atharrachadh? A bheil iad den bheachd gu bheil an t-àite a' coimhead nas fheàrr a-nis no a bheil e nas miosa? Faodaidh seo treòrachadh gu gnìomh far a bheil na sgoilearan a' dol gu na h-àiteachan, agus a' comharrachadh air na dealbhan dè cithear san là an-diugh. Faodaidh na sgoilearan an uair sin dealbh as ùr a thogail de na h-àiteachan às an aon àite. Faodar agallamh a dhèanamh leis na daoine as sine sa choimhearsnachd mun chuimhne a tha aca air na h-àiteachan agus faodaidh na h-agallamhan a bhith air an clàradh. Faodar seo a chleachdadh mar bhun-stèidh airson taisbeanadh air-loidhne no ann an da-rìribh agus faodar cuireadh a thoirt do bhuill den choimhearsnachd a thighinn ga fhaicinn.

Pàtrain is sgeadachaidhean

Coimhead aison pàtrain san àrainneachd ionadal le sgoilearan. Chithear pàtrain air clachan air an rathad, ballachan breige, pàtrain mosaic ann am poirdseachan, agus rèilichean. Iarr air sgoilearan dealbhan a thogail dhiubh no sgeidse a dhèanamh dhiubh. Faodaidh iad seo a chleachdadh airson bileag 'cuairt phàtrain' do chlasaichean eile, no faodar an cleachdadh gus obair ealain a bhrosnachadh no stuthan a dhèanamh airson an reic (mar eisimpleir, cearcaill airson iuchraichean, searbhadairean-shoithichean, seudraidh).

Poidseachan agus slighean a-steach a tha nan deagh àitean airson pàtrain mosaic.

Create-a-Scape

Ma tha compiutairean-làimhe mar PDA (Personal Digital Assistant) aig an sgoil 's urrainn dhut bathair-bog an-asgaidh a luchdachadh a-nuas bho www.createascape.org.uk gus sgoilearan a chuideachadh ann a bhith a' cruthachadh cuairt ioma-mheadhan den dualchas ionadail. Tha 'goireasan air an làrach-lìn a chuidicheas tidsearan agus sgoilearan a bhith a' cruthachadh cothroman ionnsachaidh didseatach, pearsanta ris an canar mediascapes. Seo cruinneachadh de theacsaichean ceangailte ri àite sònraichte, fuaimean agus ìomhaighean a tha geo-tagged no "ceangailte" ris an àrainn ionadail'.

PlaceBook Scotland

Is e pròiseact air-loidhne a tha ann am PlaceBook Scotland (www.placebookscotland.co.uk) a tha a' faighinn taic bho Ionnsachadh is Teagasg Alba gus na h-àiteachan a tha daoine a' meas cudromach ann an Alba a chlàradh. Bidh luchd cleachaidh a luchdachadh suas ìomhaighean, teacsa agus clàraidhean a' mìneachadh carson a tha an t-àite sin cudromach dhaibh. Dh'fhaodadh seo a bhith na dheagh ghnìomh do sgoilearan aig deireadh an sgrùdaidh air an dualchas togte ionadail aca.

Thòisich e le rèile ...

Uaireannan chan fheumar ach aon rud beag gus toiseachdainn air ionnsachadh. Thòisich aon sgoil ann an Steòrnabhagh le bhith a' sgrùdadh nan rèilichean iarainn sgeadaichte faisg ar an sgoil aca. Leudaich iad seo gus coimhead air iarainn agus rèilichean sgeadaichte eile, ag obair le eòlaiche eachdraidh bhon sgìre agus a' dèanamh agallamhan le sealbhadairean nan rèilichean. Dh'ionnsaich na sgoilearan carson a tha an leithid de dh'obair-iarainn ann an Steòrnabhagh, co às a thàinig am beartas airson seo a cheannachd agus ciamar a chaidh an iarainn sgeadaichte a dhèanamh. Bha daoine bhon choimhearsnachd an-sàs aig gach ìre agus aig deireadh a' phròiseact rinn an clas taisbeanadh anns an taigh-tasgaidh ionadail mu na dh'ionnsaich iad. (Faic t-d 35-36 airson tuilleadh fiosrachaidh mun phròiseact seo.)

A-measg rudan eile a bhiodh math airson pròiseact a thòiseachadh tha bogsaichean-puist mar fhosgladh air na Bhictòrianaich, conaltradh agus gnìomhachas, agus fuairain mar fhosgladh air slàinte a' phobaill san àm a dh'fhalbh.

Sgoilearan ann an Steòrnabhagh le 'adan le sgeadachaidhean-mullaich' de phàipear is iad nan seasamh mar sreath rèilichean.

A' ceangal cuairt ri obair-clasa

Beagan mun àrainn thogte

Tha sgrùdadh air an àrainn ionadail a' togail ùidh sgoilearan ann an togalaichean agus dealbhadh. Faodaidh na sgoilearan a' coimhead gu mionaideach air dualchas taobhan sònraichte den àrainn thogte, agus na tha iad a' cur an cèill.

Puingean tòiseachaidh

Seo beagan phuingean:

- tog dealbhan de thogalaichean san sgìre ionadail agad agus seall iad do na sgoilearan. A bheil iad ag gan aithneachadh? A bheil fios aca dè th'annta? Dè an fheadhainn as fheàrr leotha? Dè an fheadhainn as lugha orra? Carson? Iarr air na sgoilearan dealbhan a thogail de na togalaichean a chì iad air an slighe chun na sgoile.
- Dèanaibh cruinneachaidhean de dhealbhan de dhiofar sheòrsaichean thogalaichean bho air feadh an t-saoghail. Cuidich iad a' lorg nan dòighean sa bheil iad coltach ri chèile agus nan dòighean sa bheil iad diofraichte. An uairsin beachdaich air carson a chaidh cuid dhiubh an dealbh ann an dòigh eadar-dhealaichte.
- Dèanaibh cruinneachaidhean de dhealbhan de mhion-sgeadachadh a chithear air togalaichean – slighean a-steach, staidhrichean, uinneagan. A-rithist coimhead airson rudan a tha coltach agus rudan nach eil. Faodaidh sibh tòiseachadh le bhith a' coimhead ris na stuthan a chaidh an cleachdadh, no carson a bha na seòrsachan slighean eadar-dhealaichte ann.
- Mas urrainnear, dèanaibh cruinneachaidhean de stuthan – clach, breige, plèastar, plastaig, glainne, agus seòrsachan fiodh. Dè na stuthan a bhathar a' cleachdadh am broinn thogalaichean? Dè na stuthan a bhathar a' cleachdadh taobh a-muigh thogalaichean? Dè na stuthan a dh'fhaodar a chleachdadh a-muigh no a-staigh?
- Comharraich làraich a-muigh san sgìre ionadail agad – gàrraidhean, pàircean – àitean dealbhaichte far nach eil togalaichean. Carson a tha iad sin? Cò ris a bhiodh e coltach mur am biodh làraich mar sin againn?

- 'S dòcha gum b'urrainn do dh'aitire tighinn a bhruidhinn ris a' chlas, agus ma tha modalan aige bhiodh seo inntinneach dhan chlas. Seallaidh ailtire planaichean, àirdean agus earrannan do na sgoilearan agus 's dòcha gum b'urrainn dha bathar-bog dealbhachaidh a mìneachadh dhaibh.

Adhbhar, càileachd is buaidh

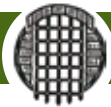
Tha cuid de thogalaichean nas fheàrr na cuid eile. Tha iad ag obair nas fheàrr, a' maireachdainn nas fhaide is a' coimhead nas fheàrr. Thoir eòlas do na sgoilearan air a' bhriathrachas seo: *adhbhar, càileachd is buaidh*

- adhbhar: Dè cho math 's a tha an togalach ag obair?
- càileachd: A bheil e air a dheagh thogail?
- buaidh: Ciamar a tha thu a' faireachdainn mun togalach?

Is fhiach tìde a chur seachad a' bruidhinn mu na briathran sin agus a bhith gan cleachdadh. Dh'fhaodadh e tìde a thoirt a bhith a' bruidhinn mu adhbhar an togalaich, mus tèidear air adhart gu bhith a' beachdachadh mun ìre gu bheil e a' coileanadh an adhbhair airson an deach a thogail. Faodaidh sgoilearan coimeas a dhèanamh air na togalaichean, agus comharraidhean a-mach à còig a thoirt seachad airson gach gnè.

A bheil clachaireachd sgeadaichte air an sgoil agaibhse?

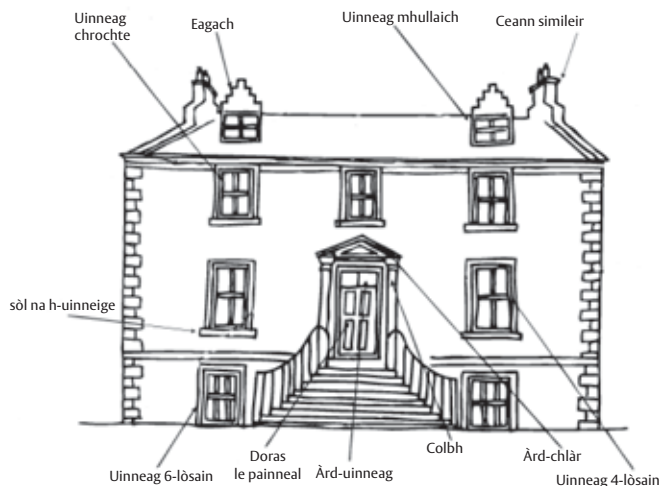

Planaichean, àirdean agus earrannan

Tha ailtirean a' cur seachad tòrr tìde a' taisbeanadh thogalaichean thrì-sheallach ann an dà-shealladh – air pàipear. Tha e feumail do sgoilearan fàs eòlach air trì dòighean air togalaichean a thaisbeanadh: *planaichean, àirdean agus earrannan*. Bhiodh taigh dèideag bhon sgoil-àraich feumail airson seo a mhìneachadh do sgoilearan.

Is e *àirde* dealbhachadh de thogalach bhon taobh. Thoir air na sgoilearan dealbh a dhèanamh den sgoil bho thaobhan diofraichte. Faodar an uair sin an ainmeachadh ('an àirde an iar' msaa) agus an taisbeanadh.

Is e *plana*, dealbhachadh de chumadh nan rumannan mar gum biodh bho gu h-àird. Cuidich sgoilearan le bhith a' coimhead ri planaichean thogalaichean air a bheil iad eòlach no rumannan air leth mar an t-seòmar-sgoile. Dèan dealbh mar seo den taigh-dhèideig an toiseach, agus an uair sin thoir air na sgoilearan dealbh a dhèanamh de rùm air a bheil iad eòlach gus plana fhaighinn. Cuidich iad le na nithean a bhithear a' cleachdadh air planaichean, mar eisimpleir, cairteal-chearcaill gus comharrachadh mar a bhios na dorsan a' fosgladh. Seall dhaibh planaichean de sheòmraichean san sgoil agad – cò as luaithe a dh'aithnicheas iad? Is urrainn do dh'obair mu phlanaichean ceangal a-steach do dh'obair matamataig mu sgèile. Gheibhear planaichean de thogalaichean uaireannan bho leabharlannan no roinnean taigheadais. Faodaidh sgoilearan sgrùdadh a dhèanamh air togalach ionadail. Tha *earrann* a' sealltainn slis sìos tro mheadhan togalaich – a-rithist, bhiodh taigh-dhèideig le balla-aghaidh a ghabhas fhosgladh a-mach no cliathaichean a ghabhas an toirt air falbh, glè fheumail airson seo.

Briathrachas a' beantainn ri ailtireachd

Tha faclan sònraichte ann airson phàirtean de thogalaichean agus stoidhle dhealbhadh. Chan eil feum air mòran dhiubh aig an ìre seo. Ach, dh'fhaodadh gun còrdadh e ri sgoilearan a bhith ag ionnsachadh feadhainn dhiubh.

Stoidhlean ailtireachd

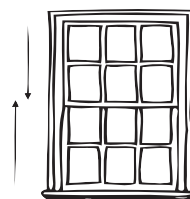
- Baronial (stèidhichte air caistealan)
- Georgian
- Bhictòrianach

Baronial

Seòrsachan de dh'uinneig

- Uinneag Bhàigh
- Uinneag Mhullaich
- Uinneag Chrochte

Uinneag Chrochte bannan a' dol suas is sìos

Briathrachas mu mhullaich

- Eagach
- Sgeadachaidhean-mullaich
- Dòm
- Geibheal
- Taidhlichean lùb-chruthach

Colbhan

- Capital (mullach colbh)
- Doric
- Ionic
- Corinthian
- Plinbh

Finial

mullach Doric

mullach Ionic

mullach Corinthian

Briathrachas mu dhorsan

- Àrd-uinneag
- Àrd-chlàr
- Colbh
- Peileastair

An robh fios agad?

Na togalaichean-sgoile aig Lannraig Ùr, Làrach Dualchas na Cruinne, a thogadh ann an 1817, anns a bheil a' chiad sgoil san t-saoghal do leanabain, a bha glè adhartach nam beachdan.

A' sgrùdadh do sgoil

Is e an togalach sgoile agad deagh àite airson sgrùdadh mun àrainn thogte a thòiseachadh. Le bhith a' coimhead air an togalach sgoile coimhead airson fianais mun eachdraidh, agus beatha nan daoine a chleachd an sgoil san àm a dh'fhalbh. An uairsin dèan measadh air an sgoil san là an-diugh, agus mar a dh'fhaodas e a bhith air a leasachadh airson buannachd sgoilearan an-diugh.

Gnìomhan coitcheann

Ar sgoil an-diugh

Bruidhinn ri na sgoilearan mu choltas an sgoil san là an-diugh. Iarr orra sgeidse a dhèanamh den sgoil bhon cuimhne. An uair sin thèid a-mach, 's tog dealbhan no iarr orra sgeidse a dhèanamh. Dè na rudan a chuimhnich agus a dhiochuimhnich iad? Tha sgeidse feumail airson beachdachadh air a h-uile taobh den sgoil. Cuidich iad a' sgrìobhadh mun sgoil, a' cleachdadh briathrachas teicnigeach mar a bhios feum air.

Dè cho aosta 's a tha an sgoil againn?

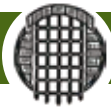
Iarr air sgoilearan tomhais dè cho aosta 's a tha togalach na sgoile. Seall dhaibh togalaichean ionadail eile air am bi iad eòlach agus faighneachd dhaibh a bheil an sgoil nas sine no nas ùire na na togalaichean sin. Dh'fhaodadh na sgoilearan na dealbhan a chur an òrdugh a rèir an aois. Bruidhnibh mu na nithean a tha toirt air togalach a bhith a' coimhead aosta.

An uair sin bruidhinn riutha mun dòigh anns am faigh iad a-mach cuin a chaidh an sgoil a thogail. Ma tha ceann-là fosglaidh sgrìobhte taobh a-muigh na sgoile, thoir air na sgoilearan a lorg.

Coimhead air mapaichean ùra agus aosta den sgìre ionadail agus iarr air sgoilearan innse cuin a nochd an sgoil an toiseach. Dè bha ann mus deach an sgoil a togail? Càite an robh a' chlann a' dol dhan sgoil mus deach an sgoil a togail?

Sgoil Lannraig Ùr, a thogadh ann an 1817, a' chiad sgoil san t-saoghal do leanabain.

Dè tha air atharrachadh?

Nuair a tha fios agad dè cho sean 's a tha an sgoil, feuch ri dealbhan a lorg den sgoil, a-muigh is a-staigh. Tha dealbhan de mhòran sgoiltean aig SCRAN (www.scran.ac.uk) – an Scottish Cultural Resources Access Network. Dh'fhaodadh gum biodh dealbhan mu fhosgladh na sgoile ann an tasglann pàipear-naidheachd ionadail, le dealbhan, no artaigean mu thachartasan aig an sgoil.

Iarr air na sgoilearan coiseachd mun cuairt taobh a-muigh na sgoile, a' coimeas mar a tha i an-diugh seach mar a bha i an uair sin. Faodaidh iad comharrachadh air lethbhreac de sheann dealbh nan nithean a tha air atharrachadh le crois. An deach cur-ris an sgoil? A bheil càil air a thoirt air falbh? Dè a tha dìreach mar a bha? Dh'fhaodadh na h-atharrachaidhean seo nochdadh:

- doras air leth do na balaich is na caileagan
- rèilichean gus na balaich is na caileagan a chumail air leth san raon-cluiche
- taighean-beaga a-muigh
- às aonais pàirc-chàraichean
- às aonais ramp airson cathair-cuibhle
- às aonais uidheam san raon-cluiche
- aodach sgoile diofraichte/às aonais aodach sgoile

Bruidhinn ris na sgoilearan mu na faireachdainnean a tha aca mu na seann sgoiltean sin. A bheil iad aoigheil? An còrdadh e riutha a bhith anna?

Dh'fhaoidte cuireadh a thoirt do dhaoine nas sine às a' choimhearsnachd 's a chaidh dhan sgoil seo, a thighinn a dh'innse cò ris a bha e coltach a bhith san sgoil nan là-san agus beachdachadh air an dòigh san do dh'atharraich an sgoil. Tha leabhraichean-là na sgoile

Sna seann làithean bha doras eadar-dhealaichte aig na caileagan is na balaich.

– na log-books – nan clàr mìorbhaileach air eachdraidh na sgoile bho là gu là. Faighnich san leabharlann no san tasglann ionadail mun deidhinn.

Carson a tha togalaichean-sgoile air atharrachadh?

Iarr air na sgoilearan beachdachadh air an dòigh san do dh'atharraich togalach na sgoile (ma tha sin fìor) on chaidh a togail air tùs. Leudachadh (no lùghdachadh) àireamh nan sgoilearan, atharrachadh bheachd a thaobh foghlaim agus cleachdaidhean, tuilleadh ghoireasan agus mothachadh air slàinte is sàbhailteachd, agus in-ghabhaltachd a thaobh cloinn le ciorraim.

Chan eil ach aon doras a-steach chun mhòr chuid de sgoiltean an-diugh, air adhbharan tèarainteachd - an robh cùisean mar seo san àm a dh'fhalbh? Dèan liosta den h-uile duine a bhios a' cleachdadh na sgoile. A bheil an togalach freagarrach dhaibh uile?

Dè an stuth a chaidh a chleachdadh?

Iarr air na sgoilearan liosta a dhèanamh den stuth a tha iad am beachd a chaidh a chleachdadh an uair a chaidh an sgoil a togail. An uair sin thèid a-mach a dh'fhaicinn a bheil càil eile ann a dh'fhaodar a chur ris an liosta aca. Carson a chaidh na stuthan sin a thaghadh? Dh'fhaodadh gun deach na seann sgoiltean an togail le stuthan a bha rim faotainn gu h-ionadail, no a chaidh an ullachadh gu h-ionadail, leithid sglèat no clach. Dh'fhaodadh gun deach na sgoiltean as ùire an togail le stuthan a tha èifeachdach a thaobh lùth, no a tha a' cleachdadh dathan soilleir gus an togalach a dhèanamh nas càileir.

Sgeadachadh

A bheil na sgoilearan toilichte le coltas an sgoil aca? A bheil sgeadachadh sam bith air an togalach mar snaigheadh cloiche no dealbhan air na ballachan? Is urrainn do sheann obair-iarainn air guitearan agus pìoban a bhith air a dheagh sgeadachadh. Ma tha deagh eisimpleirean aig an sgoil agaibh dhen sin, iarr air na sgoilearan an clàradh tro bhith a' dèanamh sgeidseachan no tro dhealbhan a thogail. Faodar sin a chleachdadh gus cairtean-puist no mìosachain a dhèanamh airson airgead a thogail dhan sgoil. Faodaidh sgoilearan iad fhèin an sgoil a sgeadachadh. Iarr orra am beachdan a chur ri lethbhreac de dhealbhan dhen sgoil no dealbh didseatach atharrachadh.

Ceimhead airson snagheadh mar seo air seann sgoiltean

Rud as fhèarr mun sgoil

Seas taobh a-muigh togalach na sgoile. Iarr air na sgoilearan an rud as fhèarr leotha mu thaobh a-muigh na sgoile a chomharrachadh agus mìneachadh carson is toil leotha e. An toil leotha clag na sgoile no sgeadachadh cloiche? A bheil pàirt den raon-cluiche a tha math airson geama? Dh'fhaodadh nach do smaoinich sgoilearan air ron seo, ach tha seo na dhòigh mhath air toirt orra fòcasadh air an togalach agus ùidh a ghabhail ann. Faodaidh na h-àitean sin a bhith air an clàradh tro dhealbhan no obair ealain.

Sgoil nas fheàrr

Ciamar a b' urrainn an togalach sgoile a bhith air a leasachadh? Iarr air na sgoilearan beachdachadh air na ceàrnaidhean diofraichte san sgoil. Dè na duilgheadasan a tha aca leis na h-àitean sin? Ciamar a dhèanadh iad na h-àitean sin nas fheàrr?

Seall do sgoilearan dealbhan de dhealbhadhean mac-ùra airson sgoiltean. Tha an làrach-lìn www.imagineschooldesign.org a' sealltainn dealbhaidhean innleachdach bho air feadh an t-saoghail. Thoir cothrom do sgoilearan, sgoil ùr a dhealbhadh a bhios a rèir feuman luchd-cleachdaidh sgoile san 21mh linn. Faodaidh seo a bhith air a dhèanamh mar dhealbh no air a thogail le Lego.

Togalaichean sgoile an Alba

Togalaichean-sgoile tràth

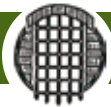
Sna Meadhan Aoisean cha robh comas leughaidh no sgrìobhaidh aig mòran dhaoine taobh a-muigh manachainnean no taighean-chailleachan dubha. An dèidh an Ath-Leasachaidh ann an 1560, bha sgoil agus maighistir-sgoile anns gach paraiste, pàighte le cìsean a bha air an togail bho na h-uachdarain agus air an rianachd leis an Eaglais. Bha aig na sgoilearan ri beagan a phàigheadh airson an oideachaidh. Mu na 1690an, bha sgoiltean ann an còrr air 90 sa cheud de pharaistean air Ghalltachd.

Glè thric b' e togalaichean a bha ann cheana a bha sna sgoiltean sin. Glè thric gu math sìmplidh, le ùrlar de dh'ùir, agus aon seòmar far an robh na sgoilearan air fad air an teagasg. Bha na sgoiltean a chaidh an togail a dh'aon ghnothach le ùrlar fiodha agus àiteachan-teine. 'S dòcha gum biodh àirneis mar deascaichean agus beingean anns na sgoiltean beartach, ach cha bhiodh mòran anns na sgoiltean bochda ach 's dòcha beingean beaga timcheall a' bhalla agus deasca dhan mhaighistir. Bha cuideachd sgoiltean carthannais ann aig an àm seo, a bhiodh a' toirt foghlaim do bheagan chlann bhochda. B' e sgoiltean carthannais a bha san dà sgoil as sine ann an Alba (ron 18mh linn): an sgoil le aon seòmar ann an Clandeboye ann an Dunlop, Siorrachd Àir an Ear, agus an sgoil mhòr George Heriot ann an Dùn Èideann.

Mar a dh'fhàs àireamh an t-sluaigh bha sgoiltean a dh'aon ghnothaich air an togail. Tha mapaichean bho na 1850an a' sealltainn mòran sgoiltean beaga le aon, dà, agus trì seòmraichean ann an sgìrean iomallach.

Sgoil Clandeboye, Siorrachd Inbhir Àir, bho 1641.

Sgoiltean an dèidh 1872

An dèidh lagh a bhith air achdachadh ann an 1872, dh'fheumadh clann eadar 5-13 a dhol dhan sgoil. Chaidh tuilleadh sgoiltean an togail do sgoilearan a bharrachd. Bha na sgoiltean dà sheòmar no còrr ann am bailtean air an cur an àite nan sgoiltean aon seòmar. Sna cathair-bhailtean le gnìomhachasan chaidh grunn sgoiltean mòra ùra a thogail, airson 900-1,000 sgoilear. Bha sgoilearan air an teagasg ann an seòmraichean sgoile còmhla ri sgoilearan den aon aois. Bha goireasan ann an cuid de na sgoiltean ùra sin mar seòmraichean-spòrs agus eadhoin amaran-snàimh air an làr ìosal – cuid a thathar fhathast a' cleachdadh.

Bha na caileagan agus na balaich air an cumail air leth, agus ann an cuid de sgoiltean chithear dorais le 'Boys' agus 'Girls' os an cionn. Uaireannan, bhiodh caileagan a' dol gu sgoil chaileagan agus balaich a' dol gu sgoil bhalach. An uair a thòisich àrd-sgoiltean air am maoineachadh le airgead poblach, chaidh seòmraichean spèisealta a chur ri cuid de na sgoiltean.

Bun-sgoil Mharc Innis, Inbhir Nis, togte 1875-7

Sgoil Bòrd Ailein, Sruighlea, togte 1883

Seann sgoil air a h-atharrachadh na flataichean

Sgoiltean san 20mh is an 21mh linn

San 20mh agus san 21mh linn, bha sgoiltean air an togail no air an ath-nuadhachadh a rèir feumalachdan a' chomainn shòisealta is iarrtasan a' chlàr-teagaisg, agus mar a bha tuigse dhaoine a' tighinn air adhart a thaobh nan àrainnean a b' fheàrr airson ionnsachadh. Chaidh sgoiltean ùra an togail gu tric le fearann mòr mun cuairt, mòran dhiubh le pàircean-cluiche. Bhathar gu tric a' cleachdadh bhreigichean, agus an dèidh an Dàrna Cogadh Mòr bha sgoiltean air an dèanamh de stàilinn agus conrait. Leis na chaidh de chloinn a bhreith an dèidh a' chogaidh bha feum èiginneach ann airson tuilleadh sheòmraichean sgoile, agus chaidh mòran hutaichean sealach a thogail sna raointean-cluiche – cuid a bhathar a' cleachdadh leth cheud bliadhna an dèidh sin!

A-nis bithear a' togail sgoiltean ann an dòigh shùbailte, gus am bi e furasta an atharrachadh a rèir feumalachdan. Tha torr dhiubh èifeachdach a thaobh lùth, a' cleachdadh modhan togail seasmhach.

Bun-sgoil Àth Tharracail: Sgoil na h-ama ri teachd

Chaidh Bun-sgoil Àth Tharracail ann an Àird na Murchan a thogail ann an 2008. Chaidh a chòmhdach cho math 's nach eil mòran feum aice a bhith air a teasachadh. Tha bodhaigean nan sgoilearan ga bhlàthachadh. Tha uisge nan speur air a chleachdadh airson taighean-beaga agus tha an sgoil air a suidheachadh gus am feum as fheàrr a dhèanamh de sholas na grèine.

An robh fios agad?

- Bogsaidhean-puist le ciad litrichean an rìgh no a' bhanrigh a bha a' riaghladh nuair a chuireadh am bogsa an sàs.
- Bha na ciad bhogsaidhean litrichean air am peantadh uaine ach bha daoine a' bualadh annta!

Tha na ciad litrichean GR air a' bhogsaidhean-puist seo airson 'Georgius Rex', An Rìgh Deòrsa.

A' sgrùdadh do shràid

Tha tòrr de nithean inntinneach is brosnachail san t-sràid ionadail agad airson taghadh de ghnìomhan clàr-teagaisg. Bidh ceangal làidir aig sgoilearan ris an t-sràid ionadail aca – is dòcha gur e aon de na h-àitean a tha iad a' faireachdainn a tha leotha fhèin, ao-coltach ris an sgoil no an dachaigh far a bheil iad fo smachd.

Tha na gnìomhan seo ag amas air a bhith a' misneachadh sgoilearan fòcasadh às ùr air àrainn air a bheil iad eòlach, a' lorg a-mach fiosrachadh mun àm a chaidh seachad, a' sireadh brosnachadh is spreigeadh bho na nithean a tha iad a' faicinn mun cuairt orra, agus a' coimhead air dòighean ri sràidean ionadail a leasachadh.

Tha sinn a' tòiseachadh le gnìomhan coitcheann, agus an uair sin a' dol

air adhart le molaidhean airson sgrùdaidhean an nithean an uair a bhios sibh a-muigh air an t-sràid.

Gnìomhan coitcheann

Sgrùdadh sràide

Tagh pìos sràid faisg air an sgoil, agus bhiodh e math nam biodh measgachadh de thogalaichean oirre. Thoir air na sgoilearan coiseachd sìos an t-sràid agus minich a h-uile togalach air a bheil sibh a' dol seachad.

A' cleachdadh map mòr den sgìre, faodaidh sgoilearan nan seòrsaichean thogalaichean a chur air a' mhap, le is dòcha dath diofraichte airson gach seòrsa. A bheilear a' cleachdadh thogalaichean airson measgachadh de chleachdaidhean, mar eisimpleir, a bheil flataichean os cionn cuid de na bùithtean?

Baile na h-Abaid Ùir faisg air Dùn Phris. Ge bith a bheil an t-sràid ann am baile beag no mòr, lorgaidh tu dualchas air do starsaich.

Taighean comhairle, Dùn Dè. Mothaich an sgeadachadh.

Taighean is dachaighean

Is e taighean is dachaighean dòigh mhath air tòiseachadh a' bruidhinn mu thogalaichean, ailtireachd is an àrainn thogte. Bruidhinn ris a' chlas mu sheòrsachan eadar-dhealaichte de dhachaighean. Faodaidh na sgoilearan dealbhan a thogail de eisimpleirean ionadail. Ciamar a tha iad diofraichte bho no coltach ri chèile? Dèan coimeas ri dealbhan de thaighean ann an àitean eile. A bheil stoidhle ionadail ann? A bheilear a' cleachdadh stuthan ionadail?

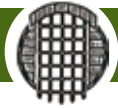
A rèir is far a bheil thu a' fuireach, dh'fhaodadh iad ionnsachadh mu dhiofar sheòrsa stoidhle ailtireachd tro bhith a' coimhead air taighean. Saoil dè a chitheadh tu air taigh Georgian, mar eisimpleir, no air bungalo bho na 1930an? An urrainn do na sgoilearan còd le dathan a chur air map den sgìre ionadail, a' comharrachadh aois nan dachaighean air gach sràid? 'S e deagh chuspair a tha seo ma tha ceanglaichean aig an sgoil agad ri sgoiltean ann an dùthchannan eile. Faodaidh sgoilearan ìomhaighean a chur gu càch a-chèile agus beachdachadh air na nithean a tha coltach ri chèile is dè a tha diofraichte, agus carson.

Bungalothan ann am baile Lus air Loch Laomainn

Flataichean àrda an là an-diugh ann an Dùn Dè

Tha an t-ainm sràide seo ann an Dùn Èideann a' toirt fianais air an eachdraidh. Coimhead airson fios mar seo sa bhaile agad fhèin.

Dè th' ann an ainm?

Is urrainn do dh'ainmean-shràidean fianais a thoirt seachad mu eachdraidh fhalaichte àite agus faodaidh seo a bhith na dheagh thoiseach tòiseachaidh do rannsachadh ionadail: Rathad an Stèisean ann am baile anns nach eil seirbheis rèile an-diugh; Geata a' Chruidh ann am meadhan baile mòr fada bho bheathaichean taca. Faodaidh sgoilearan taghadh de dh'ainmean-sràide a sgrùdadh gus am faic iad dè a gheibh iad a-mach mun sgìre aca.

Àirneis air an t-sràid

Bruidhinn ri na sgoilearan mun àirneis a dh'fhaodadh iad fhaicinn sna sràidean a tha mun cuairt – beingean, binichean, stadan-bus, bogsaichean-litrichean, msaa. Thoir orra sgrùdadh a dhèanamh air an àirneis-sràide a tha ri lorg san sgìre. Thoir steigearan dathte dhaibh a' comharrachadh àirneis-sràide eadar-dhealaichte. Fhad 's a bhios iad a' sgrùdadh an àrainn ionadail, faodaidh iad an steigear a chur air mapa den sgìre. Faodaidh iad dealbhan a thogail den àirneis. Carson a tha na nithean sin? Carson a tha iad suidhichte far a bheil iad?

Dealbhaidhean mòra

As dèidh àirneis-sràide a sgrùdadh, chì sgoilearan gu bheil barrachd air aon dealbhadh air biona poblach, being, stad-bus, rèile, no solas-sràide. Ann am

buidhnean, iarr air na sgoilearan aon rud a thaghadh agus dealbh a dhèanamh de na stoidhlean eadar-dhealaichte. Carson a tha stoidhlean diofraichte ann? Dè am fear as sine? Dè an stoidhle as fheàrr leotha? Faodaidh iad aithisg coltach ri feadhainn *Which?* a dhèanamh gus am fear as fheàrr sa bhaile a shònrachadh. Ma chruthaicheas na sgoilearan na dealbhaidhean aca fhèin bheir e cothrom dhaibh taghadh de ghnìomhan ealain is teicneòlais a dhèanamh.

Sgioblaich ar sràidean!

Ann an 2005, chuir Dualchas Shasainn air chois iomairt 'Save our Streets' gus na sràidean a sgioblachadh agus an dèanamh nas tarraingiche do luchd-coiseachd.

(www.english-heritage.org.uk/protecting/save-ourstreets). Tha bileag fheumail air an làrach-lìn aca a dh'fhaoidte a chleachdadh ann an obair-clasa mun dòigh air iomairt airson an àrainn ionadail a leasachadh. Faodaidh sgoilearan sgrùdadh a dhèanamh air an t-sràid aca, agus bruidhinn air an dòigh a dh'fhaoidte a leasachadh. Dh'fhaodadh iad agallamhan a dhèanamh gus fios fhaighinn air ais mu na planaichean aca, agus is dòcha an uair sin na molaidhean aca a thaisbeanadh do chomhairliche ionadail.

Sràidean san àm ri teachd

An dèidh sgrùdadh a dhèanamh air an sgìre ionadail agus air sònrachadh – 's dòcha tro bhòta a chumail – prìomh nithean mun àrainn ionadail a tha iad airson a ghleidheadh, faodaidh na sgoilearan planadh sràid san àm ri teachd. Cò ris a bhios i coltach? Dè an àirneis sràid a bhiodh oirre? Am biodh àite innte airson carbaidean? Nam biodh, dè an seòrsa carbaid? San àm a dh'fhalbh bha daoine a' cur feum air rudan nach fheumar san là an-diugh, mar eisimpleir blocaichean airson marcachd no amar-deoch eich. 'S dòcha san àm ri teachd gum bi feum againn air goireasan eile, puingean airson fòn a neartachadh obraichte le cumhachd na grèine, no ionadan-fasgaidh air an dìon bho fhuaim airson fònadh air an t-sràid; àitean airson baidhsagalan is sgutairean; cabhsairean nas fharsaing airson cathraichean-cuibhle; bionaichean ath-chuairteachaidh, msaa. Bidh feum againn air na h-aon nithean – suidheachain, bionaichean sgudail, solais-sràide – ach co ris a bhios iad coltach san àm ri teachd gus coinneachadh ris na h-atharrachaidhean nar feumalachdan?

Clachan-sràide.

Out and about: A' sgrùdadh do shràid

Ma tha thu a-muigh air an t-sràid coimhead a-mach airson na rudan gu h-ìosal.

Uachdar na sràide agus a' chabhhsair

Cò dheth a tha do shràid ionadail air a dhèanamh? Dh'fhaodadh gur ann de chlachan-sràide, clachan-muile mòra, cruinn a tha air an suidheachadh ann an gainmhich, ùir no aol-tàthaidh, a tha iad air an dèanamh. B' ann de chlachan-sràide a bha na ciad sràidean. Bha iad saor an dèanamh, furasta an t-uisge a thoirt air falbh bhuapa, agus bha e furasta do eich a dhol thairis orra gun steigeadh no slaighdeadh. No 's dòcha gur e blocaichean ceart-cheàrnach ris an canar sett a bh' ann. Bhiodh iad air an cur ann am pàtrain sònraichte agus bha iad tòrr na b' fhasa do charbaidean le cuibhlichean a dhol thairis orra. Uaireannan bhiodh pàtrain air an cur air uachdair an rathaid: ann an Seann Bhaile Dhùn Èideann, mar eisimpleir, chì thu seann 'Chridhe Meadhan Lodainn', cumadh cridhe air a dhèanamh de chloich a' comharrachadh far an robh an seann toll-bùtha. Ann an cuid de dh'àitean, bha rathaidean air an dèanamh de leacan mòra cloiche.

Ach tha e gu math coltach gur e tarmac a tha air an t-sràid agaibh. Sna 1820an, lorg Albannach ris an canar John McAdam dòigh air uachdair ùr a chur air rathaidean le bhith a' cur fhilidhean de chlachan beaga biorach air muin ùir a bha air a dhèanamh còmhnaidh. Bhiodh cuideam an trafaig a' bruthadh sìos nan clachan gus uachdair còmhnaidh agus rèidh a chruthachadh. Ach an uair a thòisich carbaidean a' cleachdadh nan rathaidean sin, bha iad a' dol cho luath 's gun do chur iad na rathaidean às a chèile. Thòisich air modh ùr an uair a chaidh clachan beaga McAdam a mheasgachadh le teàrr. Thugadh tar-McAdam air seo, no tarmac.

'Cridhe Meadhan Lodainn' air a' Mhìle Rìoghail, Dùn Èideann. Mothaich na clachan sett.

Coimhead a-mach airson . . .

- Diofar sheòrsa rathaidean no uachdair chabhhsairean nad sgìre ionadail – faodaidh tu còd le dathan a chur air map gus an sealltainn
- Pàtrain san dòigh a bha clachan no sett air an cur sìos.

Bruidhinn mu dheidhinn . . .

- Dè na sràidean a tha a' coimhead nas fheàrr?
- Dè na h-uachdaran rathaid air a bheil an trafaig a' dol nas luaithe/ nas slaodaiche?
- Dè an t-uachdair as fheàrr airson coiseachd air, bugaidh a phutadh air, no falbh le baidhseagal air?
- Saoil a bheil luchd-planaidh ionadail a' cleachdadh uachdaran rathaid diofraichte gus buaidh a thoirt air dòigh-giùlain dhràibhear?
- Ma tha sràidean le clachan-muile no le leacan sa bhaile agad saoil cò às a thàinig a' chlach?
- Dè am pàtran a bu mhath leat fhaicinn mar chòmhdach sràide no cabhsair?

Solais-sràide

Sna seann làithean air an oidhche bhiodh na sràidean dubh dorch. Tràth sna 1800an, thòisich a' cleachdadh solais gas. Aig an toiseach, bhiodh fear-lampa a' dol timcheall a' lasadh a h-uile lampa, ach cha b'fhada gus an deach na solais gas an lasadh gu h-innleachdach. Aig deireadh nan 1800an, thàinig solas an dealain.

Coimhead a-mach airson ...

- Diofar dhealbhaidean de sholais-sràide
- An stuth a tha sna lampaichean
- An dath a tha air an t-solas (feumaidh inbheach a bhith còmhla riut air an oidhche)
- Sgeadachadh sam bith

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Dè cho fada 's a tha na lampaichean bho chèile?
- Dè cho àrd 's a tha iad? Carson a tha iad cho àrd?
- Cuin a bhios iad a' dol air is dheth? Aig an aon àm fad na bliadhna?
- Carson a tha feum againn air solais-sràide?
- A bheil iad brèagha?
- An gabhadh an dealbhadh a leasachadh?

Solas-sràide sgeadaichte ann an Dùn Èideann

Taobh a-muigh bhùithtean

Dè na bùithtean a tha san t-sràid ionadail agad? Dèan clàr de na bùithtean ionadail air fad agus cuir iad sìos air mapa. Cleachd seann dealbhan gus faighinn a-mach mu sheann bhùithtean. A bheil gin aca ann fhathast? Bhiodh e math nam b' urrainn dhut agallamh a dhèanamh le luchd-bùithtean teaghlaich a tha air a bhith ann o chionn fhada.

B' e stàilichean margaidh a bha sna ciad bhùithtean ach tron 18mh linn thòisichear bùithtean a thogail. B' e dìreach for-uinneagan le bathair orra, air beulaibh nan taighean a bha sa chiad fheadhainn. Ach beag air bheag, chaidh bùithtean ceart a thogail, glè thrìc cha robh annta sin ach rumannan beaga, dorch le uinneagan beaga. San 19mh linn, mar a leasaich modhan tionnsgnaidh, chuir luchd nam bùtha a-steach uinneagan mòra, glè thrìc le cumadh bogha gus meudachadh an rùm a bha aca.

Seann togalach ann an Dùn Èideann le buth fodha

Ghabh cuid de bhùithtean air comharran clasaigeach mar colbhan sgeadaichte. Bhiodh ainm a' bhuth, mar an-diugh, os cionn an dorais ann an litrichean mòra, agus tric le soidhne no samhla a' crochadh ann, mar am '*mortar is pestle*' a chithear fhathast taobh a-muigh cuid de bhùithtean chemist, no am pòla dearg is geal (cuid ag ràdh gu bheil seo a' riochdachadh fuil agus brèidean!) taobh a-muigh bùth bhorbair. Bhiodh luchd-bùtha a' feuchainn ri daoine a thàladh a-steach le dorsan tarraingeach, trannsaichean sgeadaichte le mosaic agus colbhan sgeadaichte. Bhiodh sgàilein a ghabhadh an tarraing a-nuas a' cur dìon air luchd-ceannachd is air bathair bho chus uisge no ghrèine.

Coimhead a-mach airson ...

- Ùrlaran sgeadaichte, tric mosaic
- Comharran clasaigeach mar colbhan sgeadaichte
- Soidhnichean os cionn nam bùth
- Fianais air sgàilein
- An ceann-là a chaidh am bùth a stèidheachadh

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Diofar dhealbhaidhean barrachd bhùithtean ann am bailtean beaga is mòra seach na th'ann an-diugh?
- An e na h-aon bhùithtean a tha ann an-diugh seach sna làithean a dh'fhalbh?
- An dùil an fhiach an cumail?
- Dè an seòrsa coltas a bhiodh math air aghaidh bùtha san là an-diugh?

Soidhne thraidiseanta os cionn bùth chemist

Bogsaichean-puist

Chaidh na ciad bogsaichean-puist ann am Breatainn an togail ann an 1852, dusan bliadhna an dèidh na ciad stampaichean. Chaidh an dealbh gus nach biodh aig daoine ri dhol gu oifis-puist a h-uile turas a bha iad airson litir a phostadh. Dh'fheumadh na bogsaichean a bhith làidir, seasamh ris an aimsir agus a bhith furasta an cleachdadh. Tha an dealbh aca air atharrachadh thar nam bliadhnaichean agus an-diugh tha mòran sheòrsaichean ann.

Coimhead a-mach airson ...

- Ciad litrichean ainm rìgh no banrigh
- Sgeadachadh sam bith
- Fiosrachadh sam bith eile air a' bhogsa-puist
- Dealbhaidhean diofraichte de bhogsa-puist

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Dè an cumadh a tha air a' bhogsa-puist? Saoil carson a chaidh an cumadh seo a thaghadh?
- Cò dheth chaidh a dhèanamh?
- Saoil dè cho fada 's a bha bogsa-puist an seo? Dh'fhaodadh tu sùil a thoirt air seann dealbhan no mhapaichean.
- Am b' urrainn dhan dealbhadh a bhith na b' fheàrr?
- Cò dheth a tha am bogsa-puist air a dhèanamh? An dùil carson a chaidh seo a thaghadh?
- A bheil e ann an àite math?
- Carson a tha a' mhòr chuid dhiubh dearg?
- A bheil feum air bogsaichean-puist ann an là post-dealain is eadar-lìon?

Tha na ciad litrichean ainm rìgh no banrigh air gach bogsa-puist.

Seann bhogsaichean-fòn dearg, Caisteal Dhùn Èideann

Bogsaichean fòn

Nochd a' chiad bogsaichean fòn san RA aig toiseach nan 1900an. Bha cuid am broinn togalaichean agus bha daoine a' coimhead às an dèidh. Chaidh am bogsa fòn dearg ainmeil a dhealbhadh ann an 1926 le Giles Gilbert Scott. Tha dealbhachadh nam bogsaichean fòn air atharrachadh thar nam bliadhnaichean gus an dèanamh nas làidire, nas dorra am milleadh agus nas fhasa an cleachdadh. San là an-diugh thathar a' toirt air falbh mòran dhiubh oir tha fònaichean làimhe aig uiread de dhaoine.

Coimhead a-mach airson ...

- Dealbhaidhean eadar-dhealaichte
- Sgeadachaidhean

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Dè feum a tha ann am bogsa fòn?
- A bheil feum againn air bogsaichean fòn an-diugh?
- Dè an stuth dem bheilear gan dèanamh an-diugh?
- An gabhadh an dealbhadh a leasachadh?
- A bheil bogsaichean fòn air an dìon bho luchd-millidh?
- Saoil carson a bha bogsaichean fòn dearg?

Bollardan meatailt chumanta

Bollardan

Is e colbhan goirid a tha ann am bollardan, de chloich, concait, plastaig no iarann, air an dealbhachadh gus nach fhaigh càraichean seachad. Chaidh cuid de na ciad bollardan a bha ann am Breatainn an dèanamh bho ghunnaichean mòra a chaidh an toirt bho na Frangaich tràth sna 1800an. Bha iad air an cur dhan talamh agus am bàla-canain os an cionn. Tha cuid de na bollardan san là an-diugh le solais orra agus tha feadhainn eile ann a thèid an leigeal. Chaidh seata bhollardan ann an Leicester a dhealbhadh ann an riochd chloinne gus toirt air na càraichean a dhol nas slaodaiche!

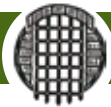

Coimhead a-mach airson ...

- Dealbhaidhean eadar-dhealaichte
- Sgeadachaidhean

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Dè feuma a tha ann am bollardan?
- Dè cho fada bho chèile a tha iad?
- Cia mheud a tha ann? A bheil feum orra uile?
- An gabhadh an dealbhadh a leasachadh?
- A bheil iad ann airson adhbhar sam bith eile – mar eisimpleir, soidhnichean fiosrachaidh no solais?

Rèilichean

Tha e glè dhualtach gun tig thu tarsainn air rèilichean san sgìre ionadail agad. Dh'fhaodadh gu bheil cuid a' comharrachadh crìoch, mar eisimpleir lios phrìobhaideach no air beulaibh oifis. Tha cuid ann gus luchd-cois a chumail bhon trafaig, no gus taic a thoirt do dhaoine nuair a bhios iad a' dìreadh steapaichean. Tha mòran dhiubh air an deagh sgeadachadh, le spèicean agus sgeadachaidhean-mullaich. Aig àm an Dàrna Cogadh Mòr, bha gainnead mòr ann de mheatailt agus chaidh mòran rèilichean sna pàircean agus liosan an toirt air falbh agus chaidh an t-iarann a leaghadh gus pleanaichean agus connadh cogaidh a dhèanamh. Chaidh cuid a chur air ais an dèidh làimh, ach air mòran bhallaichean chithear fhathast làraich far an robh na rèilichean.

Coimhead a-mach airson . . .

- Rèilichean iarainn sgeadaichte le spèicean.
- Làraich far an robh rèilichean.
- Dealbhaidhean eadar-dhealaichte

Bruidhinn mu dheidhinn . . .

- Carson a bha na rèilichean sin?
- A bheil feum orra? Dè thachradh mur a biodh iad ann?
- An gabhadh an dealbhachadh a leasachadh?
- Dè an dath a th'orra? Saoil carson a tha an dath seo orra? Cò ris a bhiodh iad coltach le dath eile?
- Saoil carson a tha pàtrain orra?

Sgeadachaidhean-bàrr agus dìthein

Coimhead airson pàtrain a' ruith uair is uair.

Tron Dàrna Cogadh Mòr bha rèilichean air an toirt air falbh agus air an leaghadh gus nithean airm a dhèanamh.

Dìon craoibhe

Ann an cuid de bhailtean bithear a' dìon chraobhan gus am faigh iad cothrom fàs. Tha pleataichean iarainn timcheall air bun cuid de chraobhan gus am faigh iad uisge às na speuran agus gus na freumhan a dhìon. Bithear a' dìon na craoibhe ann an àitean eile le rèilichean. Uaireannan bidh na pleataichean is na rèilichean sgeadaichte cho math ri bhith feumail.

Coimhead a-mach airson ...

- Craobhan sam bith le dìon orra
- Craobhan sam bith a tha feumach air dìon
- Seòrsachan eadar-dhealaichte de dhìon

Bruidhinn mu dheidhinn ...

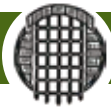
- Saoil dè cho sean 's a tha na craobhan nad sgìre?
- A bheil craobhan ann an seann dealbhan fhathast ann?
- Saoil an deach an cur a dh'aon ghnòthach, no an do dh'fhàs iad gu nàdarrach?
- Am bi luchd-dealbhachaidh bhailtean a' cur chraobhan?
- Cia mheud craobh a tha san sgìre ionadail agad?
- Am bu toigh leat tuilleadh chraobhan fhaicinn? Nam bu toigh, càite?
- Dè an cunnart as motha a tha ro chraobhan?

Dìon craoibhe meatailt àbhaisteach

Tha an dìon craoibhe sgeadaichte seo na dheagh àite airson baidhsagail a chumail sàbhailte air an t-sràid thrang seo.

Beingean

Ann am mòran bhailtean tha àite far am faod daoine suidhe agus an anail a leigeil. Tha iomadh seòrsa ann, eadar àitean-suidhe nàdarra agus suidheachain de fhiodh, iarann no concait. Uaireannan bidh daoine a' cosg air a bhith a' cur being ann an àite sònraichte mar chuimhneachan air cuideigin no air tachartas. An-lùib cuid de bheingean bidh obair-ealain no cumaidhean no stuthan inntinneach.

Coimhead a-mach airson ...

- Dealbhaidhean eadar-dhealaichte
- Sgeadachadh sam bith
- Bòrd-fiosrachaidh a' mìneachadh carson a tha a' bheing ann an seo?

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Carson a tha a' bheing ann seo? Deagh shealladh?
- Saoil cuin a chaidh a' bheing a cur an seo?
- Dè cho fada às 's a tha an ath àite-suidhe?
- Am bu toil leat suidhe an seo? Carson?
- A bheil a' bheing a' comharrachadh duine no tachartas sam bith?
- A bheil a' bheing cofhurtail?
- An gabhadh an dealbhadh a leasachadh?
- Saoil carson a bhios daoine ga cleachdadh?
- An urrainn dhut sgeulachd a chruthachadh mu dhithis dhaoine a choinnich aig a' bheing seo?

Seo deagh àite airson d'anail a leigeil.

Clachan-mìle

Tha clachan-mìle a' comharrachadh an astar eadar àitean. Tha iad ag innse do luchd-siubhail cho fad 's a dh'fheumas iad siubhal agus gan treòrachadh air an rathad cheart. Sna seann làithean bha cuid de rathaidean air am maoineachadh le airgead prìobhaideach agus air an cumail suas le urrasan cìs rathaid, agus dh'fheumadh luchd-siubhail pàigheadh airson a bhith a' cleachdadh an rathaid. Bhiodh na h-urrsan a' pàigheadh airson nan clachan-mìle.

Tha clachan-mìle eachdraidheil rin lorg ri taobh rathaidean glè thrì air an dèanamh de chloich. Tha cuid dìreach a' clàradh mhìltean; cuid eile nas mionaidiche ag innse ainmean-àitean agus an t-astar gu na h-àitean sin. Tha dealbhaidhean diofraichte orra, cuid nan clachan snaighte agus cuid eile de dh'iarann. Air feadhainn tha fiosrachadh air aon taobh; cuid eile air dà thaobh no barrachd.

Coimhead a-mach airson ...

- Dealbhaidhean eadar-dhealaichte
- Ainmean-àitean is astaran
- Fiosrachadh no comharraidhean a bharrachd

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- A bheil feum againn fhathast air clachan-mìle? Carson a tha/nach eil?
- Dè bhios sinn a' cleachdadh an-diugh?
- Saoil an fhiach clachan-mìle a chumail?

Dà eisimpleir de chlach-mìle.

An robh fios agad?

Glè thrìc tha ainm-àite ag innse beagan mu eachdraidh. Is dòcha gum bi àite air ainmeachadh an dèidh duine sònraichte, mar eisimpleir, tha Bettyhill ann an Gallaibh an dèidh Ealasaid, Bana-dhiùc Chataibh, a stèidhich am baile do na daoine a bha i air fhuadach bhon fhearann aice. Mar as trice tha leabhraichean eachdraidh ionadail a' toirt mìneachadh air ainm àite.

Mura bheil, tha deagh iùil san làrach-lìn aig an t-Suirbhidh Òrdanais (www.ordnancesurvey.co.uk) a thaobh ciall ainmean-àitean ann an Albais agus Gàidhlig.

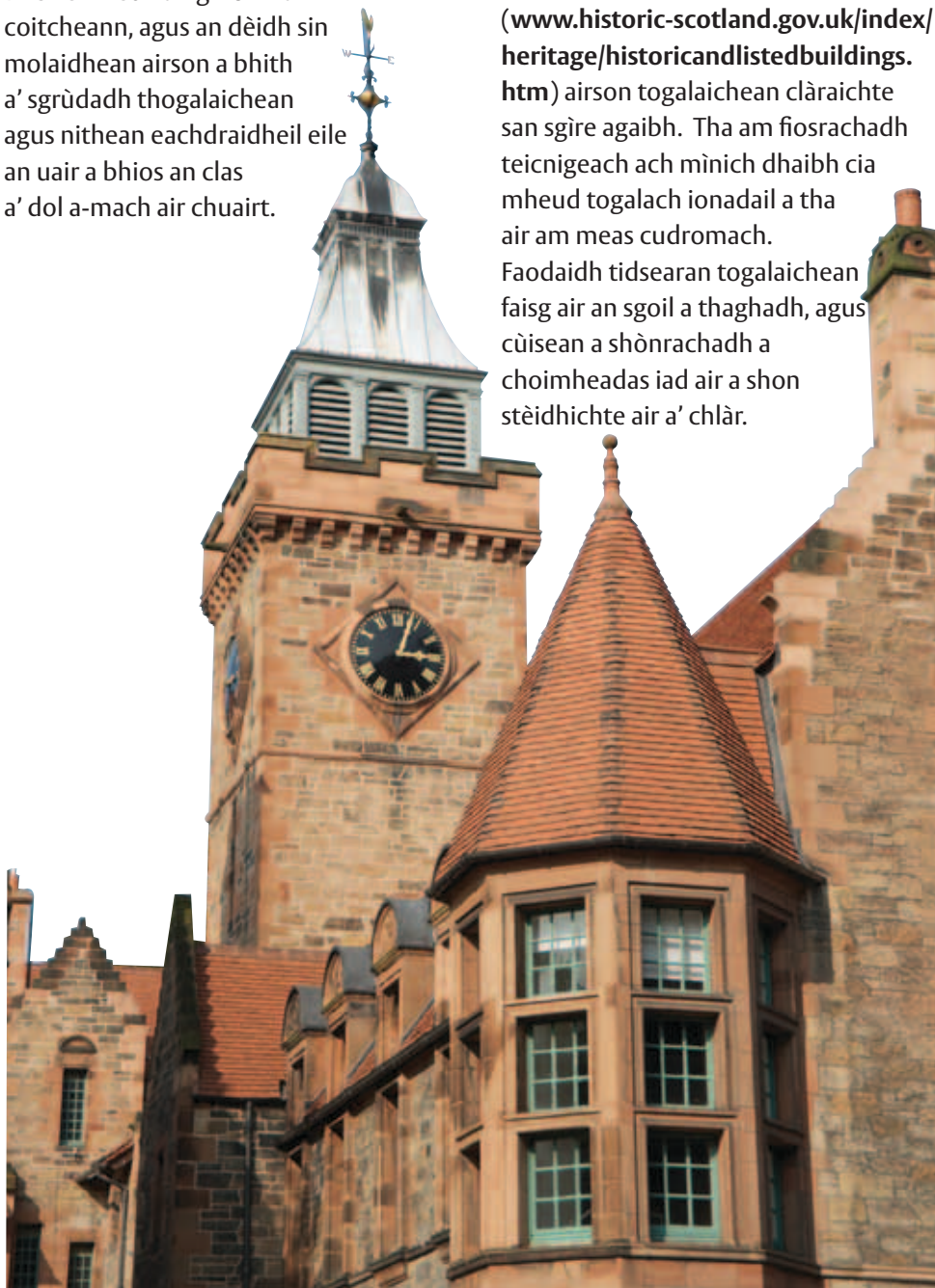
A' sgrùdadh do bhaile

Le bhith a' sgrùdadh nas fharsaing gheibh na sgoilearan air an sgìre ionadail a shuidheachadh ann an co-theacsa, agus coimhead nas fhaide na an àrainn thogte mun cuairt orra. Bheir sinn sùil air gnìomhan coitcheann, agus an dèidh sin molaidhean airson a bhith a' sgrùdadh thogalaichean agus nithean eachdraidheil eile an uair a bhios an clas a' dol a-mach air chuairt.

Gnìomhan coitcheann

Togalaichean Clàraichte

Innis dhaibh mu thogalaichean Clàraichte (faic td 3). Lorg fiosrachadh air làrach-lìn Alba Aosmhor (www.historic-scotland.gov.uk/index/heritage/historicandlistedbuildings.htm) airson togalaichean clàraichte san sgìre agaibh. Tha am fiosrachadh teicnigeach ach mìnich dhaibh cia mheud togalach ionadail a tha air am meas cudromach. Faodaidh tidsearan togalaichean faisg air an sgoil a thaghadh, agus cùisean a shònrachadh a choimheadas iad air a shon stèidhichte air a' chlàr.

Is math 's fhiach a bhith a' coimhead suas –mòthaich na nithean eadar-dhealaichte a tha air mullaich nan togalaichean seo ann an Dean Village, Dùn Èideann.

'X-factor' airson togalaichean

Faodaidh sgoilearan 'an clàr' aca fhèin a dhèanamh aig deireadh pròiseict. Dè na deich togalaichean ionadail a tha iad a' meas cudromach? Dè a tha iad an dùil as cudromaich mu thogalach? Faodaidh na sgoilearan pro-forma a dhèanamh coltach ris an fhear a tha aig Alba Aosmhor airson togalaichean clàraichte. Faodaidh seo a bhith air a dhèanamh mar nàdar 'X-factor' airson togalaichean, le sgoilearan a' bhòtadh airson na trì as fhèarr leotha. Faodaidh sgoilearan an uair sin duais a dhealbhadh agus a thoirt seachad. Is dòcha gum b'urrainn dhaibh 'na liostaichean' sin a chur air làrach-lìn Alba Aosmhor; cuir fios don t-Seirbheisean Ionnsachaidh mun seo.

Cuairt nan Nithean Eachdraidheil

An dèidh sgrùdadh agus rannsachadh a dhèanamh, faodaidh na sgoilearan prìomh nithean eachdraidheil san àrainn ionadail bho chaogad no ceud bliadhna air ais a shònrachadh agus bileag fiosrachaidh ullachadh do luchd-turais.

Faodaidh sgoilearan clàran cunntais-sluaigh a chleachdadh (gheibhear iad air-loidhne suas gu 1901 air www.scotlandscotlandpeople.gov.uk) agus clàran paraiste bho leabharlannan ionadail gus faighinn a-mach cò a bha a' fuireach sna taighean. Dè cho mòr 's a bha am baile an uair sin? A bheil bùithtean ann an-diugh a bhathar a' cleachdadh an uair sin?

Central Library, Dùn Èideann, a dh'fhosgail 1890.

A-muigh: togalaichean eachdraidheil

Cho math ris na taighean, bùithtean agus sgoiltean a tha san t-sràid ionadail agad, tha e glè choltach gun robh togalaichean eile sa bhaile agaibh a bha a' choimhearsnachd a' cleachdadh san àm a chaidh seachad agus san là an-diugh. Tha fiosrachadh air a thoirt gu h-ìosal air taghadh de thogalaichean, agus beagan cheistean a dh'fhaodar a chur gus còmhraidh a bhrosnachadh cho math ri molaidhean airson obair thar a' chlàr-teagaisg.

Toglaichean cruinneachaidh

Tha toglaichean anns a' mhòr chuid de bhailtean a chaidh an dealbh gus am biodh daoine a' coinneachadh anna airson deasbad a dhèanamh air cuspairean cudromach. Tha iad sin a' gabhail a-steach tallaichean-baile agus seòmraichean comhairle. Chaidh mòran dhiubh a thogail a' cleachdadh dealbhaidhean mòra ailtireachd agus stuthan cosgail, air an dealbhachadh gus a thoirt a-steach air daoine cho cudromach 's a tha na tha mun cuairt orra agus gus uall chatharra a bhrosnachadh anna.

Broomhill Trinity Congregational Church, ann an Glaschu, a chaidh a crìochnachadh ann an 1907, is a tha clàraichte

Togalaichean airson cur-seachad

Tha togalaichean eachdraidheil ann am mòran bhailtean a chaidh an togail gus am biodh daoine gan cleachdadh airson fois a ghabhail. Tha iad sin a' gabhail a-steach taighean-cluich, taighean-deilbh, leabharlannan agus taighean-tasgaidh. Tha cuid a tha fhathast air an cleachdadh, agus cuid eile a chaidh an atharrachadh gu bhith air an cleachdadh airson adhbharan eile. Tha mòran thaighean-tasgaidh agus leabharlannan a' cleachdadh dealbhaidhean a thàinig bhon dualchas chlasaigeach gus a bhith a' misneachadh dhaoine gu bhith ag ionnsachadh. Tha cuid de thaighean-deilbh agus taighean-cluiche air dealbhaidhean a thoirt à àitean eile gus annas a chur riutha. Gheibh thu a-mach tuilleadh mu thaighean-deilbh eachdraidheil na h-Alba aig www.historicscotland.gov.uk/cinemas.pdf

Am Pavilion Café Art Deco air Liosta-A, Rothesay, a chaidh a thogail ann an 1938

Am Pavilion Café Art Deco air Clàr-A, Rothesay, bho 1938

Taigh-tasgaidh Mara Trinity House, Dùn Èideann

*Cafaidh a b' àbhaist a bhith na sheada-einnsein,
Dùn Èideann*

Togalaichean airson obair

Tha mòran thogalaichean eachdraidheil ann a bhuineas do shaoghal na h-obrach. Tha iad sin a' gabhail a-steach taighean-stòraidh, bùithtean-obrach, factaraidhean, togalaichean taca, muilnean, bancaichean, oifisean agus taighean-eiridinn. Is e an obair a bha a' dol air adhart anns na togalaichean sin a bu chudromaich na sgeadachadh sam bith, ged a dh'fhaodar sgeadachadh a chleachdadh gus ùidh shònraichte a thogail nan luchd-obrach no nan luchd-dèilig.

Tha mòran thogalaichean mar taighean-stòraidh no bancaichean a-nis air an atharrachadh agus air an leasachadh airson adhbharan eile.

*Muileann New Abbey, Dùn Phris agus
Gall-Ghàidhealaibh*

Muilnean Stanley, faisg air Peairt, bho taobh thall Abhainn Tatha

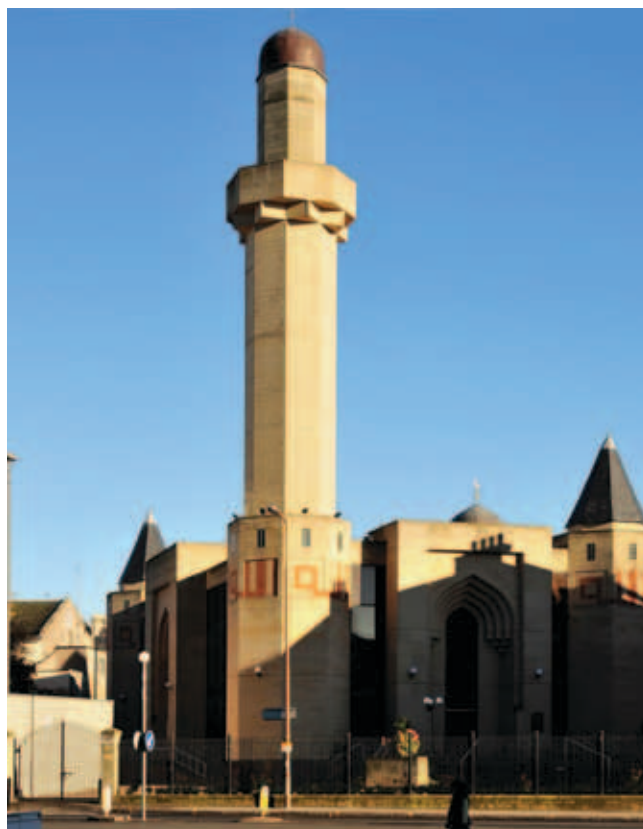

Togalaichean adhraidh

Tha e glè choltach gum bi cuid den na togalaichean cràbhach seo sa bhaile agad: eaglaisean, seapail, taighean-coinneimh, sionagogan, mosgan agus teampaill. Tha eaglaisean mar as trice aig cridhe choimhearsnachdan na h-Alba agus tha iad tric am measg nan togalaichean as sine a tha air am fàgail. Eadhoin ann an coimhearsnachdan beaga dh'fhaodadh grunn eaglaisean a bhith ann, airson bhuidhnean Crìosdail eadar-dhealaichte, a' dol air ais gu àm an uair a bha e bitheanta do dhaoine a bhith a' dol dhan eaglais. Tha togalaichean cràbhach eile nas dualtaich a bhith nas ùire is Alba a' fàs nas ioma-chultarail.

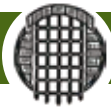
Eaglais a' Chanongate, Dùn Èideann, a chaidh a crìochnachadh ann an 1691

Mosg Meadhan Dhùn Èideann, a dh'fhosgail ann an 1998, a ghabhas còrr air mìle neach-adhraidh.

Cathair-eaglais Ghlaschu – mothaich na solais-sràide.

Dh'fhosgail an t-amar snàmh a-muigh seo ann am MacDuff (air Clàr A) ann an 1931. Dhùin e ann an 1995.

Structairean eile

Bidh structairean poblach eile anns a' mhòr chuid de bhailtean nach urrainnear a chur do na gnèithean a chaidh an ainmeachadh a-cheana. Mar eisimpleir drochaidean, tunailean, ballachan-baile, ìomhaighean no carraighean-cuimhne eile, agus ceàrnaidhean mar mhargaidhean no stèiseanan-rèile.

Puingean Còmhraidh

Mar a bhios tu a' dol mun cuairt nan togalaichean sin còmhla ris a' chlas agad, beachdaich air na nithean seo:

- Saoil carson a bha an togalach seo?
- Saoil carson a chaidh a thogail ann an seo?
- A bheilear ga chleachdadh fhathast? Carson?
- A bheil càil annasach mun togalach? Dè a tha annasach? Carson?
- A bheilear fhathast ga chleachdadh airson an adhbhar airson an deach a thogail an toiseach, no an deach atharrachadh?
- A bheil càil ann a sheallas aois an togalaich?
- Dè a' bhuaidh a tha aige: Ciamar a tha thu a' faireachdainn an uair a sheallas tu ris an togalach?
- A bheil na togalaichean a' freagairt gu math air an àrainneachd? Ciamar? Am bu chòir dhaibh?

A-muigh: nithean annasach mun dualchas togte

Ann an cuid de bhailtean chithear nithean a b' àbhaist a bhith cumanta ach a tha fàs annasach san là an-diugh. A bheil gin de na nithean a leanas sa bhaile agadsa?

Blocaichean eich no blocaichean diridh

Sna làithean sam biodh daoine a' siubhal le each agus cairt, bhiodh iad a' cleachdadh bloca de chloich gus a dhèanamh nas fhasa faighinn air no bhon each no a' chairt. Bhiodh steapaichean cloiche no bloca cloiche gu math tric air taobh a-muigh eaglaisean no taighean-seinnse. Chante *horse blocks* no *mounting blocks* riutha; ann an Albais chante 'loupin'-on-stanes' riutha, no 'jumping-on stones'. Nuair a dh'fhàs càraichean cumanta, sguir daoine gan cleachdadh. Chithear eisimpleirean de 'loupin'-on-stane' an-diugh taobh a-muigh Eaglais Duddingston ann an Dùn Èideann, agus ann an Obar Liobhaite, Lodainn an Ear.

Coimhead airson ...

- An àireamh de cheumannan
- Comharraidhean gun robh rèilichean ann msaa

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Saoil am biodh a h-uile duine a' cleachdadh bloca mar seo?
- Dè na goireasan eile airson eich air an smaoinich thu nach eil ann an-diugh (mar eisimpleir, amaran airson deoch)?
- Carson a tha thu an dùil a tha blocan airson dìreadh fhathast ann an cuid de dh'àitean?

Loupin'-on-stane, Eaglais Duddingston, Dùn Èideann

Tobraichean is fuarain

Mus robh uisge a' ruith ann am pìoban gu taighean, bhiodh daoine a' dol gu tobraichean poblach a dh'iarraidh uisge. Bhiodh na daoine beairteach a' pàigheadh dhaoine a dhol a dh'iarraidh uisge dhaibh às an tobair agus bhiodh iad ga thoirt a-steach 's ga chur ann am baraillean ris an cante 'rakes', ach dh'fheumadh a' mhòr chuid de dhaoine feitheamh gus an tigeadh an t-àm aca an t-uisge fhaighinn às an tobair. Chì thu tobraichean eachdraidheil ann an Seann Bhaile Dhùn Èideann, air a' Mhìle Rìoghail.

Thòisichear a' cruthachadh fuarain airson deoch de dh'uisge glan a thoirt do mhòran bhailtean aig deireadh nan 1800an. Bhiodh daoine a' stad aig na fuarain gus deoch iad òl. Bha cuid de na fuarain air an cur nan àite gus nach biodh daoine ag òl uimhir de dheoch làidir. Bha cuid eile air an cur ann an dèidh don ghalar cholera briseadh a-mach ann am meadhan nan 1800an gus am biodh uisge glan aig na daoine.

Bha cuid de na fuarain air an sgeadachadh gu mòr agus air an togail mar chuimhneachan air neach no tachartas cudromach. Bha cuid eile na bu sìmplidh agus air an dèanamh de dh'iarann le cnap a bhite a' bruthadh airson ag iarraidh deoch. Bha cupannan aig cuid de dh'fhuarain às an òladh tu – agus bha àite ann an cuid far am faigheadh cù deoch. A bheil àite san sgìre ionadail agad fhèin far am faigh thu uisge airson òl an-asgaidh san là an-diugh?

Coimhead airson ...

- Sgrìobhadh sam bith a tha ag innse carson agus cuin a chaidh am fuaran a thogail.
- Cò dheth a tha e air a dhèanamh
- Sgeadachadh

Bruidhinn mu dheidhinn ...

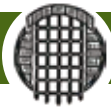
- A bheilear a' cleachdadh an fhuarain fhathast?
- A bheil feum air fuarain uisge mar seo an-diugh?
- An gabhadh an dealbhachadh a leasachadh?
- Ann an cuid de fhuarain bidh an t-uisge a' tighinn a-mach à beul beathaich. An dealbhaich thu fhèin beathach airson fuaran?

Fuaran poblach, Dùn Chailleann

Fuaran deoch air Mìle Rìoghail Dhùn Èideann

Carraighean-cuimhne cogaidh

Tha carraighean-cuimhne ann am mòran bhailtean beaga is mòra do dhaoine a chailleadh ann an cogadh. Mar as trice tha na carraighean cogaidh a' cuimhneachadh dhaoine a chaochail sa Chiad no an Dàrna Cogadh Mòr, ach uaireannan gheibhear cuimhneachain do dhaoine a chailleadh ann an cogaidhean eile.

Coimhead airson ...

- Ainm agus deit a' chogaidh/nan cogaidhean
- Ainmean agus àireamh nan daoine a chailleadh
- Sgeadachadh, agus ìomhaighean
- Sgrìobhadh sam bith eile air a shnaigheadh air

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- Carson a tha thu den bheachd a bha muinntir na sgìre ag iarraidh carragh-cuimhne?
- A' coimhead ris, ciamar a tha thu a' faireachdainn?
- Dè a bhios an sgeadachadh a' toirt nad chuimhne?
- Saoil dè an aois a bha a' mhòr chuid de na daoine a chailleadh? Dè a' bhuaidh a bha aig am bàs air an sgìre?

Carragh-cuimhne cogaidh, Cill Fhinn

Crois Margaidh, Dùn Èideann

Croisean Margaidh

Is e *crois margaidh* an seòrsa crois a lorgar ann an seann bhailtean margaidh ann an Alba. B'ann an seo a bhiodh marsantan a' cruinneachadh agus far am biodh tachartasan cudromach a' tachairt no nithean cudromach ainmeachadh. Ann an cuid de bhailtean, tha e fhathast air a chleachdadh airson nithean cudromach ainmeachadh.

Coimhead airson ...

- Sgeadachaidhean
- Sgrìobhadh sam bith
- Cumadh na croise
- Stèidh na croise
- Fiosrachadh sam bith mun chrois agus eachdraidh

Bruidhinn mu dheidhinn ...

- An robh thu riamh aig tachartas aig crois margaidh?
- Saoil carson nach eilear a' cleachdadh crois margaidh gu ìre mhòr an-diugh?

Ìomhaigh Diùc Buccleuch, Cathair-eaglais Naomh Giles, Dùn Èideann

Ìomhaighean, carraighean agus ealain poblach

Ann am mòran bhailtean chithear ìomhaigh de neach ainmeil às an sgìre, carragh-cuimhne a' comharrachadh tachartais, no pìos ealain poblach. Dh'fhaodadh seo a bhith na thoiseach tòiseachaidh air tuilleadh obrach sa chlàr-teagaisg.

Coimhead airson . . .

- Beachd sam bith air cò an neach no dè an tachartas a bha ann
- Fiosrachadh sgrìobhte mun tachartas no an neach
- Na stuthan a chaidh a chleachdadh

Bruidhinn mu dheidhinn . . .

- Saoil carson a chaidh a chur an seo?
- A bheil e a' cur loinn air a' bhaile?
- A bheil e fhathast cudromach no am bu chòir a thoirt air falbh?
- Cò dha a bu toigh leat fhèin carragh-cuimhne a thogail?

Tha an snaigheadh Paolozzi seo a' comharrachadh blàr aig Monte Cassino san Eadailt san Dàrna Cogadh Mòr.

'Dreaming Spires' le Eilich Denerley – snaigheadh seann mheatailt taobh a-muigh taigh-deilbh, Dùn Èideann

Cùis-rannsachaidh: Thòisich e le rèile....

Tha an clàr seo a' tarraing ri chèile fiosrachadh mun dòigh a chleachd aon tidsear ann an Steòrnabhagh, a chleachd rèilichean mar bhrosnachadh air raon de ghnìomhan thar a' chlàr-teagaisg airson clas P3/4. Bha iad ag obair leis a' choimhearsnachd agus a' leantainn gu raon de thachartasan agus gnìomhan airson ionnsachadh fad-beatha.

Prìomh cheist	Gnìomh	Raon den churraicealam	Comas
Dè tha sònraichte mu obair-iarainn Steòrnabhaigh?	Rinn na sgoilearan sgrùdadh air an sgìre ionadail aca le eòlaiche a thog ùidh nan sgoilearan ann an obair-iarainn Steòrnabhaigh – rèilichean, geataichean, guitearan, sgeadachaidhean-bàrr, msaa. Rinn na sgoilearan agallamhan le sealbhadairean nan rèilichean agus fhuair iad a-mach mar a bhios iad a' coimhead às an dèidh. Chlàr na sgoilearan eisimpleirean de chuid den obair-iarainn tro sgeidsichean is dealbhan agus chruthaich iad dealbh de shràid sa chlas a' sealltainn diofar dhealbhadhean obair-iarainn.	Cànain Eòlas Sòisealta Teicneòlasan	Luchd-ionnsachaidh Soirbheachail Saoranaich Chunntachail
Cuin a chaidh na taighean le rèilichean an togail?	Rinn sgoilearan coimeas eadar mapaichean de Steòrnabhagh ann an 1821 agus ann an 1895 is mhothaich iad an fhàs mhòr a thàinig air a' bhaile. Sheall sgoilearan ri seann dealbhan de Steòrnabhagh is mhothaich iad an obair-iarainn a bha sa bhaile.	Eòlas Sòisealta	Luchd-ionnsachaidh Soirbheachail
Carson a dh'fhàs Steòrnabhagh aig an àm seo? Cò às a thàinig an t-airgead airson nan taighean ùra seo?	Rinn sgoilearan sgrùdadh eachdraidh gnìomhachas an sgadain ann an Steòrnabhagh san 19mh linn. Dh'ionnsaich iad mu bheatha luchd-obrach an sgadain, dh'ionnsaich iad òrain mun iasgach agus chruthaich iad obair ealain agus dràma stèidhichte air an iasgach.	Eòlas Sòisealta Na h-Ealain Chruthachail	Luchd-ionnsachaidh Soirbheachail

Pàrantan agus muinntir na coimhearsnachd air là fosgailte

Prìomh cheist	Gnìomh	Raon den churraicealam	Comas
Cò às a thàinig an obair-iarainn?	Fhuair sgoilearan a-mach mu fhactaraidhean, luchd-obrach is stuthan a bhathar a' dèanamh ann an fhùirneisean an Alba san 19mh linn. Fhuair sgoilearan a-mach mun dòigh air a bhith a' dèanamh molldan airson iarainn – agus rinn iad an nì ceudna le màirsipean is tèclaid air a leaghadh. Sheall sgoilearan ri seann chatalogan obair-iarainn agus rinn iad coimeas eadar na dealbhan sa chatalog agus na h-eisimpleirean a chunnaic iad air sràidean Steòrnabhaigh.	Eòlas Sòisealta Na Saidheansan	Luchd-ionnsachaidh Soirbheachail
Ciamar a chruthaicheas sinn ar dealbhaidhean fhèin airson obair-iarainn?	Rinn na sgoilearan sgrùdadh air na pàtrain is na dealbhaidhean air na rèilichean. Sgrùd iad am pàtran, an cumadh agus an co-chothromachd a' cleachdadh grunnan mheadhanan. Rinn iad na dealbhaidhean aca fhèin airson rèilichean.	Matamataig Na h-Ealain Chruthachail	Luchd-ionnsachaidh Soirbheachail
Ciamar a dh'innseas sinn do dhaoine na dh'ionnsaich sinn mu obair-iarainn Steòrnabhaigh?	Rinn iad taisbeanadh san t-seòmar-clas a' foillseachadh na dh'ionnsaich iad. Thug na sgoilearan cuireadh do phàrantan is do dhaoine eile a thighinn dhan sgoil a dh'fhaicinn an obair aca. Rinn iad taisbeanadh air Power Point. Chaidh cuireadh a thoirt do phàrantan rèilichean a dhealbhadh! Fhuair na sgoilearan cuireadh pàirt a ghabhail ann an taisbeanadh san taigh-tasgaidh ionadail agus obrachadh còmhla ri oifigear an taigh-tasgaidh gus taisbeanadh ullachadh. Chaidh obair nan sgoilear a chleachdadh mar mheadhan air tachartasan ionnsachaidh fad-beatha eile a bhrosnachadh.	Eòlas Sòisealta Teicneòlasan Cànain	Òigridh misneachail Luchd-taic èifeachdach Saoranaich Chùramach

Sgoilearan a' dèanamh molldan airson an 'obair-iarainn' fhèin le màirsipean is tèclaid.

Àiteachan a dh'fhaodar a thadhal

Tha cuid de làraich a tha fo chùram Alba Aosmhor air an liostadh gu h-ìosal. Ma tha gin dhiubh sin nad sgìre-sa, bheir cuairt thuige tuigse mhath do sgoilearan air ar dualchas. Tha tuilleadh fiosrachaidh air làrach-lìn Alba Aosmhor www.historic-scotland.gov.uk. Airson fiosrachadh mun chuairt no airson cuairt a chur air dòigh, cuir fòn gu **0131 668 8793/8736**, no bruidhinn ris na làraich fhèin air na h-àireamhan gu h-ìosal.

Loidseadh Earra-Ghàidheal, Sruighlea

Suidhichte faisg air Caisteal Shruighlea, is e seo an taigh-baile bhon 17mh linn as coileanta an Alba is eisimpleir cudromach de ailtireachd o Linn an Ath-Bheothachaidh.

Fòn: 01786 450000 (Caisteal Shruighlea)

Fùirneis Iarainn Bhun Abha, Earra-Ghàidheal

Chaidh Bun Abha a stèidheachadh ann an 1753, am fùirneis iarainn gual-fhiodha as coileanta ann am Breatainn. Chithear taisbeanaidhean ann, le buill canain a rinneadh san fhùirneis, a tha a' toirt beò dualchas tionnsgalach na sgìre agus a' sealltainn mar a bha an t-iarann air a dhèanamh.

Fosgailte as t-samhradh a-mhàin, An Giblean chun t-Sultain.

Fòn: 01866 822432

Muilinn New Abbey, Dùn Phris agus Gall-Ghàidhealaibh

Chaidh a' mhuileann uisge seo ath-ùrachadh agus bidh i ag obair gu cunbhalach tron t-samhradh gus sealltainn do luchd-tadhail mar a bha min-choirce air a dèanamh. Tha na togalaichean, innealachd, is àirneis dìreach mar a bha iad aig a' mhùillear mu dheireadh caogad bliadhna air ais. Fosgailte fad na bliadhna; dùinte air Dimàirt agus Diardaoin, Samhainn gu Màrt.

Fòn: 01387 850260

Muilnean Stanley, Peairt is Ceann Rois

Grun muilnean cotain sònraichte air an obrachadh le uisge, stèidhichte air Abhainn Tatha. Chaidh an stèidheachadh còrr is 200 bliadhna air ais, agus thàinig an obair ghnìomhachais gu ceann ann an 1989. San ionad luchd-turais chithear taisbeanaidhean eadar-obrachail mu eachdraidh nam muilnean.

Fòn: 01738 828268

Taigh-tasgaidh Mara Taigh na Trianaid, Dùn Èideann

Taigh snasail Georgian anns a bheil stuth co-cheangailte ris a' mhuir agus ri eachdraidh Lìte agus a' mhalairt a bha an lùib a' phuirt. Chaidh a thogail ann an 1816 le Thomas Brown air làrach taigh-eiridinn meadhan-aoiseil do mharaichean. Is e an dachaigh aig an *Incorporation of Shipowners and Shipmasters*, buidheann a tha a' dol air ais chun 14mh linn.

www.trinityhouseleith.org.uk

Fòn: 0131 554 3289

Loidseadh Earra-Ghàidheal

Fùirneis Iarainn Bhun Abha

Muilinn New Abbey

Muilnean Stanley

Taigh-tasgaidh Mara Taigh na Trianaid

Stòrasan eile

Leabhraichean

Alba Aosmhor *A' sgrùdadh Obair-iarainn Steòrnabhagh* 2010

Tha an stòras seo do thidsearan a' sgrùdadh dualchas annasach a tha ann an Steòrnabhagh de dh'obair-iarainn agus a' comharrachadh mar a dh'fhaodar sgeama ionnsachaidh a leasachadh le bhith a' cur cudrom air aon nì a chithear ann am baile.

Alba Aosmhor *Spotlight on Scotland's Cinemas* 2008.
Tha an leabhran an-asgaidh seo na dheagh chunntas air taighean-deilbh eachdraidheil na h-Alba, cuid a tha ann fhathast.

Alba Aosmhor *Scotland's Shops* 2010

Tha am foillseachadh seo a' mìneachadh eachdraidh dealbhachadh bhùithtean an Alba agus a' toirt fiosrachadh teicnigeach mun stuth a chaidh a chleachdadh an uair a bhathar gan togail agus comhairle mu ghlèidhteachas. Tha cuideachd liosta ann de thoglaichean bhùithtean air feadh Alba. Gheibhear e bho Alba Aosmhor, prìs £15.

Alba Aosmhor *Fiosraich*

Tha na leabhraichean seo a' toirt fiosrachaidh is ìomhaighean mu chùisean glèidhteachais a thaobh grunn àrainnean togte eachdraidheil. Dh'fhaodadh gum biodh ùidh aig daoine ann an *Traditional Shopfronts, Boundary Ironwork, External Timber Doors, Sash and Case Windows*

Moses Jenkins (ed.) *Building Scotland: Celebrating Scotland's traditional building materials* Alba Aosmhor 2010

Tha an leabhar seo a tha le dealbhan maiseach a' sgrùdadh nan stuthan a bhathar a' cleachdadh san dualchas thugte againn.

Lindsay Ann Lennie *The Historic Shopfronts of Perth* Urras Dualchais Pheairt is Cheann Rois 2008

Tha an leabhar seo a' coimhead air Peairt, ach a' toirt deagh thaic air sgrùdadh aghaidh bhùithtean an Alba.

Donald J Withrington *Going to School NMS* 1997
Leabhar feumail mu eachdraidh sgoiltean an Alba.

Làraich-lìn choitcheann

www.scran.ac.uk

Stòr mòr didseatach de dhealbhan a bhuineas do dh'Alba. Dh'fhaodadh gum biodh dealbhan eachdraidh ann bhon sgìre ionadail agad.

www.rcahms.gov.uk

Stòrlann air leth mòr de dh'ìomhaighean de thoglaichean bho air feadh Alba, cuid eachdraidheil agus cuid nach eil cho aosta. Dh'fhaodadh stuth mu thogalach na sgoile agad a bhith an seo.

<http://ssa.nls.uk>

Tha filmichean bho air feadh Alba ann an Tasglann Sgrion na h-Alba, agus chithear mòran dhiubh air an làrach-lìn. Lorg an sgìre agad san stòr-dàta.

www.scotlandpeople.gov.uk

Goireas oifigeil na h-Alba airson sloinntearachd, a' gabhail a-steach cothrom air clàran a' chunntais-sluaigh suas gu 1901, feumail ma tha thu a' sgrùdadh na sràid ionadail agad san àm a dh'fhalbh.

www.placebookscotland.co.uk

Pròiseact air-loidhne gus àitean an Alba a tha daoine a' meas sònraichte a chlàradh.

www.livingstreets.org.uk/scotland

Is e carthannas nàiseanta a tha ann an Living Streets a tha ag obair gus na sràidean san RA a leasachadh airson luchd-coiseachd.

www.scottisharchitects.org.uk

Stòr-dàta de na h-aithean is aithne do dhaoine a bha ag obair an Alba eadar 1840–1980.

www.engagingplaces.org.uk/home

Stòras gus taic a thoirt do ionnsachadh is teagasg tro thoglaichean is àitean. Ged a tha e a' cur fòcas air Clàr-teagaisg Nàiseanta Shasainn, tha e a' gabhail a-steach bheachdan, stòrasan is cheanglaichean a bheir taic do thidsearan a' cleachdadh an àrainn thogte mar bhrosnachadh do ionnsachadh, ge bith an ann an Sasainn no an Alba a tha iad.

www.english-heritage.org.uk/protecting/save-ourstreets

Fiosrachadh air iomairt le English Heritage gus na sràidean a sgioblachadh. Tha seo a' gabhail a-steach duilleag sgrùdaidh airson sràid.

www.english-heritage.org.uk/publications/knowyour-place-teaching-ideas-for-schools-adoptmonuments/knowyourplacemonuments.pdf

Molaidhean air mar a dh'fhaodar carragh a chleachdadh mar fhòcas airson ionnsachadh, agus fiosrachadh mun sgeama Schools Adopt Monuments. Le duilleagan sgrùdaidh do sgoilearan.

www.english-heritage.org.uk/publications/ourhigh-street-citizenship-and-historic-environment/highstcitizenship.pdf

Cùisean-sgrùdaidh a' sealltainn mar a chleachd clasaichean an àrainn eachdraidheil ionadail gus taobhan den chlàr-teagaisg a lìbhrigeadh

www.imagineschooldesign.org

Tha an làrach-lìn seo a' sònrachadh dealbhaidhean sgoiltean innleachdach agus mac-meanmnach bho air feadh an t-saoghail.

<http://maps.google.co.uk>

Luchdaich a-nuas agus priont a-mach mapaichean den sgìre agad. Leigidh Streetview (www.google.co.uk/help/maps/streetview/) dhut coimhead air ìomhaighean de shràidean sa mhòr-chuid den RA.

Làraich-lìn Ionadail

Urras Dualchais Baile Obar Dheathain

www.aberdeenheritage.org.uk

Urras Àrainn Eachdraidheil Dhùn Dè

www.dhet.org.uk

Urras Dualchais na Cruinne Baile Dhùn Èideann

www.ewht.org.uk

Urras Dualchais Baile Ghlaschu

www.glasgowheritage.org.uk

Urras Dualchais Baile Inbhir Nis

www.heritage-inverness.org

Urras Dualchais Baile Pheairt

www.pkht.org.uk

Urras Dualchais Baile Shruighlea

www.stirlingcityheritagetrust.org

Làraich-lìn sònraichte

www.postalheritage.org.uk

Stuth-ionnsachaidh a' beantainn ris na seirbheisean-puist agus buaidh an fhàis ann an conaltradh.

<http://ssa.nls.uk/film.cfm?fid=5515>

Pìos goirid de fhilm a' sealltainn luchd-obrach a' toirt air falbh lampaichean gas bho na sràidean sna 1960an agus a' cur solais-dealain nan àite.

www.milestonesociety.co.uk

Tha an làrach-lìn seo a' toirt cunntas air na clachan-mìle a tha rin lorg ann an Alba, le mapaichean agus dealbhan.

www.cis-streetfurniture.co.uk

Làrach-lìn companaidh a tha a' dèanamh àirneis-sràide, a' mhòr-chuid dheth de dh'iarann. Tha e a' gabhail a-steach fiosrachadh agus ìomhaighean de dhealbhadhaidhean eadar-dhealaichte de dh'àirneis-sràide is fiosrachadh mun dòigh sa bheil na nithean sin air an dèanamh.

Acknowledgements

Ùghdar: Elspeth NicAoidh

Deasaiche an t-Sreath: Sue Mitchell

Deasaiche Copaidh: Jackie Henrie

Cruth agus riochdachadh: APS Alba

Taing: don h-uile duine a ghabh com-pàirt ann an Cùis-rannsachaidh Steòrnabhaigh

Na Dealbhan © Dlighe-sgrìobhaidh Alba Aosmhor (www.historicscotlandimages.gov.uk), mur eil ainmeachadh eile san teacsa.

© Alba Aosmhor 2012

Alba Aosmhor

Taigh Longmore

Ionad Salisbury

Dùn Èideann EH9 1SH

